

UCHWAŁA NR OR.0710.32.2021
RADY POWIATU LIDZBARSKIEGO

z dnia 16 grudnia 2021 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021 – 2024”

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710, 954), po uzyskaniu opinii Warmińsko – Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwala się, co następuje:

§ 1. Rada Powiatu Lidzbarskiego przyjmuje „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021 – 2024”, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko – Mazurskiego.

Przewodnicząca Rady
Powiatu

Ewa Giedryś

1, Wstęp

Celem opracowania **Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na Lata 2021 – 2024** jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze powiatu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jego granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Na krajobraz kulturowy składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców - (*Gminny program opieki nad zabytkami – Poradnik metodyczny*).

Za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Zabytki są zasobami nieodwracalnymi, decydującymi o tożsamości miejsca.

Narzędziem realizacji strategii opieki nad zabytkami mają być programy opieki nad zabytkami. Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków, dbanie o należyty stan zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego powiatu. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. Stworzenie programu opieki nad zabytkami jest nie tylko koniecznością przewidzianą ustawą, ale także potrzebą społeczności lokalnej. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale także wszystkich mieszkańców. Miejsce nigdy nie będzie atrakcyjne dla turysty, jeżeli jego zabytki będą zaniedbane, w niewłaściwy sposób promowane czy eksponowane. Kultura i tradycja naszego regionu, malownicze położenie geograficzne oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest znaczącym elementem rozwoju powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem samorządu w zakresie podejmowanych działań dotyczących wspierania, koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Niniejszy Program jest dokumentem opracowanym przez Powiat Lidzbarski.

2. Podstawa prawna opracowania

powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną obowiązku wykonania **Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na Lata 2021 – 2024** jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ww. ustawy samorządowe programy opieki nad zabytkami mają na celu:

- 1)(*uchylony*)
- 2)uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3)zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4)wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5)podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6)określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7)podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. Zgodnie z art. 87 ust. 1,3,4 i 5 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które następnie przedstawia Radzie Powiatu.

3. Wewnętrzne i zewnętrzne regulacje prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

3.1. Ustawy:

1.Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920 z późn. zm.).

2.Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

3.Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990 z późn. zm.).

4.Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333 z późn. zm.).

5.Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1073 z późn. zm.).

6.Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz.1219 z późn. zm.).

7.Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021r. poz.1098).

8.Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

9.Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.).

10.Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902).

11.Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

12.Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz.164).

3.2. Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 02 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2020 r. poz. 81).

2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113 poz. 661 z późn. zm.).

3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89 poz. 510).

4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212 poz. 2153).

5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. Nr 124 poz. 1304 z późn. zm.).

6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71 poz. 650).

3.3. Inne uwarunkowania formalno – prawne opieki nad zabytkami:

3.3.1. Dokumenty krajowe:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022.

Wyżej wymieniony program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami sporządzany jest na okres 4 lat, na podstawie art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z zapisami ww. ustawy „w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji” (art. 85 ust. 1).

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022 został przyjęty przez Radę Ministrów 13 sierpnia 2019 r.

Cel główny programu to: „*Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj:

<i>Cel szczegółowy 1</i>	<i>Cel szczegółowy 2</i>	<i>Cel szczegółowy 3</i>
Optimalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego	Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami	Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego
Kierunki działania:	Kierunki działania:	Kierunki działania:
1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. 2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.	1) Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami. 2) Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.	1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości. 2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 1.1:

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

L.p	Zadanie
1.	Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
2.	Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3.	Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
4.	Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 1.2:

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

L.p	Zadanie
1.	Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
2.	Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
3.	Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
4.	Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 2.1:

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki na zabytkami:

L.p	Zadanie
1.	Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2:

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

L.p	Zadanie
1.	Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 3.1:

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

L.p	Zadanie
1.	Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
2.	Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 3.2:

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

L.p	Zadanie
1.	Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Do wszystkich wymienionych w Krajowym programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram i wskaźniki realizacji wraz z planem finansowym programu. Sporządzono zasady zarządzania programem, strukturę zarządzania oraz monitoring programu i ewaluację.

3.3.2. Dokumenty wojewódzkie:

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2025 roku.

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2025 roku uchwalona przez Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego Uchwałą Nr XXVIII/553/13 z dnia 25 czerwca 2013 r.

Wyżej wymieniony dokument nie zajmuje się szczegółowo zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Natomiast planuje zwiększenie wykorzystania zasobów lokalnych instytucji publicznych dla rozwijania aktywności społecznej i obywatelskiej, tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, wzmocnienie edukacji obywatelskiej i kulturalnej, rozwijanie kompetencji obywatelskich i kulturalnych oraz planuje upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na Lata 2020-2023.

Podstawę prawną sporządzenia programu opieki nad zabytkami dla województwa stanowi ustawa dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2021 r. poz.710 z późn. zm.).

„ Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023”, zwany dalej Programem, sporządzony został na podstawie Uchwały Nr 21/305/19/VI Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Programu opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2020-2023 ”.

Podstawowym celem wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest w szczególności (art. 87 ust. 2 ww. ustawy):

- 1)włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2)uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3)zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4)wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5)podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6)określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7)podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko – mazurskiego przyjęty został Uchwałą Nr XXXIX/832/18 Sejmiku Województwa Warmińsko – Mazurskiego z dnia 28 sierpnia 2018 roku (Dz. Urz. Woj. W-M poz. 4173).

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest narzędziem do realizacji jednego z ważniejszych zadań samorządu województwa, jakim jest kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej w województwie. W oparciu o ocenę przestrzennych uwarunkowań rozwoju formułuje on kierunki polityki przestrzennej oraz zasady organizacji przestrzennej na poziomie struktur regionalnych. Plan województwa jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącym organy i jednostki samorządu województwa.

Celem planu województwa jest ochrona i kształtowanie ładu przestrzennego, który ma zasadnicze znaczenie dla prowadzenia rozwoju w sposób zrównoważony. W praktyce oznacza to:

Øokreślenie przestrzennych uwarunkowań rozwoju (społecznych, gospodarczych i środowiskowych), w tym zróżnicowanych cech przestrzeni regionu, aby mogły one służyć realizacji programów i projektów rozwojowych na wszystkich poziomach planowania: krajowym, wojewódzkim i lokalnym,

Ørozemieszczenie w przestrzeni celów i działań ustalonych w aktualnie obowiązującym dokumencie Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego,

Øwskazanie zasadniczych ram dla rozwoju przestrzennego gmin w kontekście krajowym, regionalnym oraz międzygminnym.

Zadania Planu zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego:

Øw systemie regionalnego planowania strategicznego realizuje przełożenie ustaleń aktualnie obowiązującego dokumentu Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego na przestrzeń regionu

Øw programowaniu działań rozwojowych: wyznacza możliwości udostępnienia przestrzeni regionu do planowania rozwoju na poziomie operacyjnym,

Øw systemie planowania przestrzennego, oprócz narzędzia prowadzenia polityki przestrzennej województwa, pełni rolę koordynacyjną pomiędzy planowaniem krajowym a planowaniem miejscowym,

Øw planowaniu realizacji inwestycji stanowi narzędzie koordynacji rozwoju przestrzennego gmin w odniesieniu do nadrzędnego interesu publicznego, poprzez procedury opiniowania i uzgadniania studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin.

Plan województwa zawiera treści, stanowiące podstawę do formułowania wniosków do opracowań planistycznych, w tym do koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, do planów zagospodarowania obszarów morskich, do planów zagospodarowania przestrzennego województw sąsiednich oraz do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W rozdziale 3.2 – **Zasoby dziedzictwa kulturowego** w wyżej wymienionym planie zaznaczono, że region charakteryzuje bogata historia, wielowarstwowe i różnorodne dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne. Zasoby dziedzictwa stanowią ważny czynnik rozwoju regionu, szczególnie wpływają na zwiększanie atrakcyjności turystycznej.

Warmia, na której znajduje się Powiat lidzbarski jest kulturową strukturą przestrzenną, obszarem dawnego dominium biskupiego diecezji warmińskiej, teren katolicki, od XV do XVIII wieku związany z Koroną Polską. Wyróżnikami materialnymi w przestrzeni na terenach wiejskich są obiekty związane z kultem (kościół, kaplice, kapliczki murowane, krzyże przydrożne).

W wyżej wymienionym planie określono miejscowości i obiekty zabytkowe o wyróżniających się walorach i wartościach kulturowych na tle województwa i kraju. Wskazany został między innymi Lidzbarsk Warmiński jako miasto o stosunkowo dobrze zachowanej tkance urbanistycznej i architektonicznej jak również obiekty sakralne bardzo atrakcyjne kulturowo i turystycznie m.in. Chwałęcín (gmina Orneta), Krosno (gmina Orneta), Stoczek Klasztorny (gmina Kiwity).

Dziedzictwo kulturowe razem z zasobami i walorami środowiska przyrodniczego oraz kulturowego budują przewagę konkurencyjną regionu, szczególnie w zakresie rozwoju turystyki.

3.3.3. Dokumenty międzynarodowe:

Konwencja w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego.

Konwencja została przyjęta 16 listopada 1972 r. w Paryżu na siedemnastej sesji Konferencji Generalnej ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). Została ratyfikowana przez Polskę 6 maja 1976 r. (Dz. U. 1976.32.190.).

W myśl dokumentu „*za dziedzictwo kulturalne i naturalne*” uważane są:

Øzabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,

Øzespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,

Ømiejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Za „*dziedzictwo naturalne*” uważane są:

Øpomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,

Øformacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,

Ømiejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym i w tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej.

Państwa – Strony Konwencji „będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”.

6 maja 1976 r. Konwencja w całości została ratyfikowana przez Polskę (Dz. U. 1976.32.190). Utworzony został Polski Komitet ICOMOS. W 2012 r. zostały opracowane „**Wytyczne operacyjne do realizacji konwencji światowego dziedzictwa**”, określające m.in. kryteria wpisu dóbr.

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona).

Konwencja została sporządzona w La Valetta w dniu 16 stycznia 1992 r. Celem jej jest ochrona dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu do badań historycznych i naukowych.

Zapisy konwencji definiują dziedzictwo archeologiczne, identyfikują je i przedstawiają środki ochrony. Odnoszą się do zagadnień związanych z finansowaniem badań i konserwacji, gromadzeniem i rozpowszechnianiem badań naukowych, kształtowaniem świadomości publicznej, zapobieganiem niedozwolonemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, a także wzajemną pomocą techniczną i naukową. Funkcje kontrolne nad stosowaniem niniejszej konwencji sprawuje Komitet Ekspertów powołany przy Komitecie Ministrów Rady Europy. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej 13 grudnia 1995 r. Prezydent Rzeczypospolitej przyjął i ratyfikował Konwencję (Dz. U., Nr 120, poz. 564 z 1996 r).

Europejska Konwencja Krajobrazowa.

Konwencja sporządzona została we Florencji 22 października 2000 r. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej ten dokument przyjął i ratyfikował 24 czerwca 2004 r. Prezydent Rzeczypospolitej (Dz. U., Nr 14, poz. 98 z 2006).

Celem Konwencji jest promowanie ochrony, zarządzania i planowania krajobrazu, a także organizowanie współpracy europejskiej w zakresie zagadnień dotyczących krajobrazu.

Środkami dla realizacji tego celu są w szczególności: prawne uznanie krajobrazu jako istotnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz.

Jednocześnie strony ratyfikujące Konwencję zobowiązały się do podejmowania działań na rzecz szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu, promowania multidyscyplinarnych programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym oraz dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem, a ponadto do promocji nauki w szkołach i na uniwersytetach, która odnosi się do dziedzin związanych z krajobrazem i zagadnieniami jego ochrony, gospodarki i planowania. Jednocześnie strony Konwencji zobowiązały się do podejmowania działań na rzecz zidentyfikowania swoich własnych krajobrazów na całym terytorium własnego kraju.

Krajowym aktem prawnym, który w ograniczonym zakresie wprowadza zapisy konwencji jest ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmacnianiem narzędzi ochrony krajobrazu. Ustawa nie wprowadza własnych przepisów ochrony krajobrazu, czyni to poprzez zmiany m.in. ustaw: o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o ochronie przyrody. Ustawa ma pozwolić samorządom zadbać skutecznie o ład przestrzenny i ochronę krajobrazu. Wprowadza ona m. in. obowiązek sporządzenia przez samorząd województwa audytu krajobrazowego oraz uzgadniania i opiniowania gminnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia rekomendacji i wniosków wynikających z audytu krajobrazowego.

4. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został również uregulowany wyżej cytowanej ustawie i w związku z tym, dla niniejszego *Programu...* zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1)**zabytek** –nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2)**zabytek nieruchomy** –nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt1;

3)**zabytek ruchomy** –rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt1;

4)**zabytek archeologiczny** –zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** –instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) **prace konserwatorskie** –działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) **prace restauratorskie** –działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) **roboty budowlane** –roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) **badania konserwatorskie**– działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) **badania architektoniczne**– działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) **badania archeologiczne**– działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** –przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) **historyczny zespół budowlany** –powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) **krajobraz kulturowy** –postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) **otoczenie** –teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4. Ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1)zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

2)zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

3)udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

4)przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

5)kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6)uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6.1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) **zabytki nieruchome będące, w szczególności:**

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U z 2019 r. poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art.7. Formami ochrony zabytków są:

- 1)wpis do rejestru zabytków;
- 2)wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3)uznanie za pomnik historii;
- 4)utworzenie parku kulturowego;

5)ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art.18.1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponad lokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust.1, w szczególności:

- 1)uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2)określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3)ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art.20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art.21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art.22.1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2.Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3.Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego nie wpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4.Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5.Gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1)zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2)inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3)inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art.89. Organami ochrony zabytków są:

1)minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2)wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* **przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu** zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie zabytkiem powoduje obowiązki ciążące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1)naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2)prorowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3)zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4)korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5)popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.1 Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062);

2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;

3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 26. 1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art. 27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Art. 28.1. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Art. 31.

1a. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo

2) roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego

– jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

2. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych, o których mowa w ust. 1a, ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

3. Egzemplarz dokumentacji z badań, o których mowa w ust. 1a, podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Art. 36.1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;

2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;

3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;

5) prowadzenie badań archeologicznych;

6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;

9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;

10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086 i 1378 oraz z 2021 r. poz. 11) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;

11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;

12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

1a. Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić:

1) prace konserwatorskie,

2) prace restauratorskie,

3) badania konserwatorskie – na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Na polskich obszarach morskich pozwolenie na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 5 i 12, wydaje dyrektor urzędu morskiego w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków właściwym dla miejsca siedziby urzędu morskiego.

2a. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu, zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego.

2b. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1a, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu,

zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego.

3. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, mogą określać warunki, które zapobiegają uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku.

4. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 6, 9 i 11, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

4a. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1a pkt 1 i 2, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie ministrowi.

5. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

6. Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

7. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. W przypadku nieuzyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

8. Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

5. Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Szczegółowe zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego dotyczące ochrony dóbr kultury zostały uregulowane przede wszystkim w dwóch ustawach:

1) ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020 r. poz. 920 z późn. zm.);

2) ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.).

Zakres zadań organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został określony w art. 4 ust. 1 wyżej cytowanej ustawy (w pkt.1), iż powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Ustawodawca wymienia wśród 23 kategorii zadań publicznych powiatu **kulturę i ochronę zabytków i opieki nad zabytkami** (pkt. 7).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa kompetencje starosty:

ØArt. 12 – Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie;

ØArt.103 – Starosta na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków ustanawia kandydata na społecznego opiekuna zabytków, cofa ustanowienie, jeżeli opiekun przestał spełniać wymagania określone w art.102 ust. 3 lub niewłaściwie wykonuje swoje zadania. O ustanowieniu społecznego opiekuna

zabytków lub cofnięciu takiego ustanowienia starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków;

ØArt. 105 – Starosta osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna;

ØArt. 50 ust. 3 i ust. 4 pkt. 2 – Starosta w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami;

ØArt. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Organy uprawnione do udzielenia dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

**Uchwała Nr 0710.16.2012 Rady Powiatu Lidzbarskiego
z dnia 25 października 2012 r.
w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane
przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków
*tekst jednolity uchwały został ogłoszony w Obwieszczeniu Nr OR. 0007.35.2019 Rady Powiatu
Lidzbarskiego z dnia 25 kwietnia 2019 r. (Dz. Urz. Woj. Warm.-Maz. poz. 2373).***

§ 1 ust. 1 wyżej cytowanej uchwały mówi, iż z budżetu Powiatu Lidzbarskiego mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze Powiatu Lidzbarskiego.

ust. 2. Dotacja może być udzielona osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej, która jest właścicielem lub posiadaczem zabytku.

ust. 3. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;

2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie roku poprzedzającego rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

§ 2 ust. 1. Łączną kwotę dotacji w danym roku budżetowym określa każdorazowo uchwała budżetowa.

ust.2. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

ust. 3. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 2, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Poniżej zamieszczone zostały wykazy dotacji udzielonych z budżetu Powiatu Lidzbarskiego w latach 2017-2020.

Wykaz

udzielonych i rozliczonych dotacji w roku 2017 na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków:

Lp.	Nazwa siedziba i adres jednostki organizacyjnej	Zabytek i jego położenie	Zakres prac na które udzielono dotację	Wysokość przekazanej dotacji
1.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Jana Chrzyciela w Ornece	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji elementów ołtarza głównego, w tym dwóch aniołków glorii	10.000 zł
2.	Parafia Prawosławna pod wezwaniem św. Mikołaja w Ornece	Cerkiew	dofinansowanie prac badawczo – konserwatorskich drzwi głównych cerkwi	10.000 zł

3.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty i Matki Boskiej Częstochowskiej w Ignalinie	Kościół parafialny	dofinansowanie remontu pokrycia dachu hełmu wieży kościoła	20.000 zł
4.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Piotra i Pawła w Kiwitach	Kościół parafialny	dofinansowanie wymiany drzwi głównych w kościele	10.000 zł
5.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Ap. Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim	Budynek parafialny	dofinansowanie konserwacji elewacji budynku parafialnego przy kościele parafialnym	10.000 zł
6.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem w. Magdaleny w Bieniewie	Kościół parafialny	Dofinansowanie interwencyjnego remontu dachu nad zakrystią tj. wymiany pokrycia kopuły sygnaturki blachą miedzianą w kościele	10.000 zł

Źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim

Wykaz

udzielonych i rozliczonych dotacji w roku 2018 na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków:

Lp.	Nazwa siedziba i adres jednostki organizacyjnej	Zabytek i jego położenie	Zakres prac na które udzielono dotację	Wysokość przekazanej dotacji
1.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Ornece	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji elementów ołtarza głównego, w tym dwóch aniołków z dolnej partii glorii ołtarza	10 000 zł
2.	Parafia Prawosławna pod wezwaniem Św. Mikołaja w Ornece	Cerkiew	dofinansowanie konserwacji drzwi do wieży w cerkwi	10 000 zł
3.	Zgromadzeniu Księżąt Marianów w Stoczku Klasztornym	Sanktuarium Matki Bożej Pokoju	dofinansowanie konserwacji ołtarza św. Walentego stanowiącego wyposażenie krużganków w sanktuarium	10 000 zł
4.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Św. Piotra i Pawła w Kiwitach	Budynek plebanii	dofinansowanie remontu dachu plebanii kościoła parafialnego	10 000 zł
5.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Ap. Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim	Budynek parafialny	dofinansowanie konserwacji elewacji budynku parafialnego przy kościele parafialnym – etap II	10 000 zł
6.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Marii Magdaleny w Bieniewie	Kościół parafialny	dofinansowanie remontu fundamentów i ścian kościoła, podziemnej komory pod zakrystią, wraz z odwodnieniem w kościele	10 000 zł

7.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Józefa w Krośnie	Sanktuarium Maryjne	dofinansowanie konserwacji elementów ołtarza głównego w sanktuarium	10 000 zł
----	--	---------------------	---	-----------

Źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim

Wykaz

udzielonych i rozliczonych dotacji w roku 2019 na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków:

Lp.	Nazwa siedziba i adres jednostki organizacyjnej	Zabytek i jego położenie	Zakres prac na które udzielono dotację	Wysokość przekazanej dotacji
1.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Orniecie	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji elementów ołtarza głównego, tj. anioła z III kondygnacji barokowego ołtarza głównego – stan awaryjny VII etap w kościele	10 000 zł
2.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Barbary w Rogożu	Kościół parafialny	dofinansowanie prac konserwatorskich dwóch neogotyckich witraży okiennych w kościele	10.000 zł
3.	Zgromadzeniu Księży Marianów w Stoczku Klasztorным	Sanktuarium Matki Bożej Pokoju	dofinansowanie konserwacji ołtarza św. Walentego w sanktuarium – kontynuacja prac	10 000 zł
4.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Katarzyny w Henrykowie	Kościół parafialny	dofinansowanie wykonania podłogi – podestu drewnianego ławkami w kościele	10.000 zł
5.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Michała Archanioła w Blankach	Kościół parafialny	refundacja rekonstrukcji organów w kościele	10.000 zł
6.	Parafia Rzymskokatolicka św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Lubominie	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji i restauracji architektury ołtarza oraz rzeźby figuralnej – ołtarz boczny św. Katarzyny Aleksandryjskiej – etap II	8.930 zł
7.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Józefa w Krośnie	Sanktuarium Maryjne	dofinansowanie wymiany stolarki okiennej w Domu Księży Warmińskich – etap I	10.000 zł

Źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim

Wykaz

udzielonych i rozliczonych dotacji w roku 2020 na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków:

Lp.	Nazwa siedziba i adres jednostki organizacyjnej	Zabytek i jego położenie	Zakres prac na które udzielono dotację	Wysokość przekazanej dotacji
1.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Ornecie	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji złotych girland ołtarza głównego w kościele	10 000 zł
2.	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Barbary w Rogożu	Kościół parafialny	dofinansowanie prac konserwatorskich dwóch neogotyckich witraży okiennych w kościele	10.000 zł
3.	Zgromadzeniu Księżych Marianów w Stoczku Klasztornym	Sanktuarium Matki Bożej Pokoju	dofinansowanie ratunkowej konserwacji ołtarza św. Walentego w sanktuarium – kontynuacja prac	10 000 zł
4.	Parafia Prawosławna pod wezwaniem Św. Mikołaja w Ornecie	Cerkiew	dofinansowanie konserwacji obrazu św. Barbary wraz z konserwacją lewego skrzydła świętych wrót z obrazami: św. Łukasza, św. Jana i Archaniola Gabriela w cerkwi	10.000 zł
5.	Parafia Rzymskokatolicka Podwyższenia Krzyża Świętego w Chwałęcinie	Kościół parafialny	Prace konserwatorskie fragmentu polichromii sklepień z XVIII w. „Św. Tomasza z Kempen” w kościele	10.000 zł
6.	Parafia Rzymskokatolicka św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Lubominie	Kościół parafialny	dofinansowanie konserwacji i restauracji zwieńczenia wraz z dekoracją snycerską ołtarza bocznego św. Katarzyny Aleksandryjskiej w kościele	10.000 zł
7.	Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Józefa w Krośnie	Sanktuarium Maryjne	dofinansowanie rekonstrukcji barokowego tabernakulum z ołtarza głównego w kościele parafialnym	10.000 zł

Źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim

Program współpracy Powiatu Lidzbarskiego

z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy

z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na 2021 r. przyjęty
Uchwałą Nr OR.0007.108.2020 Rady Powiatu Lidzbarskiego z dnia 17 grudnia 2020 r.

Wyżej wymieniony programie współpracy Samorządu Powiatu Lidzbarskiego z organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wskazano **cele szczegółowe** jak **wypromowanie zasobów kulturowych Powiatu Lidzbarskiego miejscowych tradycji i dóbr kultury**.

Samorząd Powiatu Lidzbarskiego z organizacjami pozarządowymi opiera się na pięciu zasadach takich jak: zasada pomocniczości, zasada suwerenności stron, zasada partnerstwa, zasada efektywności (m.in. organizacje pozarządowe realizują wspierane finansowo przez Samorząd zadania publiczne w sposób racjonalny i ekonomiczny) i zasada uczciwej konkurencji i jawności.

Zagadnieniem priorytetowym Samorządu Powiatu Lidzbarskiego w 2021 roku określono m.in. **działania w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego**.

6. Ogólna charakterystyka zasobów, rozmieszczenie, typy i rodzaje zabytków, krajobraz kulturowy powiatu lidzbarskiego

6. 1. Ogólne informacje na temat Powiatu Lidzbarskiego oraz dziedzictwa kulturowego powiatu.

Powiat lidzbarski leży w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego. Stolicą powiatu jest Lidzbark Warmiński. Zajmuje powierzchnię 925 km² (92 500 ha) i jest zamieszkiwany przez blisko 45 tys. osób. Stanowi jeden z najmniejszych terytorialnie powiatów w Polsce. Usytuowany jest w centralnej, zróżnicowanej krajobrazowo i malowniczej, części historycznej Warmii, na pograniczu Równiny Orneckiej, Wzniesień Górowskich, Pojezierza Olsztyńskiego i Niziny Sępopolskiej.

W skład powiatu wchodzi 5 gmin:

- 1) Lidzbark Warmiński – miejska;
- 2) Lidzbark Warmiński – wiejska;
- 3) Kiwity – wiejska;
- 4) Lubomino – wiejska;
- 5) Orneta – miejsko-wiejska.

Warmia przed całe stulecia, bo aż do pierwszego rozbioru w 1772 r., była cieszącym się dużą autonomią księstwem, początkowo w strukturach państwa krzyżackiego, a od 1466 r. w granicach I Rzeczypospolitej. Czas przynależności do Korony Polski był latami najświetniejszej historii kulturalnej tych ziem. Niewielka Warmia reprezentowała wówczas prawdziwie europejskiego ducha nauki, kultury i sztuki, a ze względu na swoją funkcję i strategiczne położenie stanowiła także ważne centrum polityczne. Sprawujący władzę biskupi, zwani udzielnymi książętami, stworzyli w Lidzbarku Warmińskim, będącym stolicą Warmii od 1350 r., ośrodek kultury promieniujący, nie tylko na sąsiadujące dzielnice, ale na całą Europę.

W obecnej stolicy powiatu, a ówczesnej stolicy Warmii – **Lidzbarku Warmińskim**, żyli i tworzyli wybitni przedstawiciele kultury późnego średniowiecza, renesansu i oświecenia, m.in. genialny twórca heliocentrycznej teorii Mikołaj Kopernik; jedni z czołowych przywódców polskiej i europejskiej kontrreformacji – teolog, humanista i reformator kościoła biskup Stanisław Hozjusz oraz historyk, pisarz i dyplomata biskup Marcin Kromer. W Lidzbarku Warmińskim tworzył „Księżę Poetów” doby Oświecenia biskup Ignacy Krasicki. Jeden z biskupów warmińskich, Eneaszy Sylwiusz Piccolomini (1457–1458) wybrany został papieżem jako Pius II. Długa jest lista wielkich biskupów warmińskich – Jan Dantyszek, Andrzej Batory, Jan Olbracht Waza, Mikołaj Szyszkowski, Andrzej Chryzostom Załuski, Adam Stanisław Grabowski. Ich działalność i dorobek umysłowy stanowią wkład w ogólnoeuropejskie dziedzictwo kulturalne.

Przez stulecia Warmia wykształciła własną tożsamość, kulturę i tradycję, której spadkobiercą jest dziś w dużej mierze powiat lidzbarski. Ze względu na swoje usytuowanie i historyczne znaczenie śmiało można nazwać go **Sercem Warmii**.

Powiat Lidzbarski jest częścią „*Zielonych Płuc Polski*”. Teren powiatu jest wyjątkowo urozmaicony oraz bogaty w walory przyrodniczo-krajobrazowe.

Nacisk na dbałość o środowisko naturalne sprawia, że teren Powiatu lidzbarskiego jest miejscem życia wielu gatunków zwierząt i roślin. W jego obrębie znajdują się obszary prawnie chronione, jak m.in. rezerwat bobrów na rzece Pasłęce czy ornitologiczny rezerwat przyrody „Mokradła Żegoćkie” w gminie Kiwity. Ponadto wśród bogactw naturalnych wymienić należy jeziora (największe to: jezioro Blanki, Symsar, Wielochowskie, Tonka i Taftowo), rzeki (Łyna i Symsarna, ponadto Drwęca Warmińska i stanowiące granicę zachodnią powiatu Wałsza i Pasłęka).

Nieodczynnym elementem miejscowego krajobrazu są też lasy, głównie sosnowe i mieszane. Coraz większą popularnością cieszą się *szlaki kajakowe* wiodące poprzez malownicze odcinki Łyny, Pasłęki czy Symsarny. W obrębie powiatu znajdują się też interesujące *szlaki turystyczne* (np. *Szlak Kopernikowski*, *Szlak Zamków Gotyckich*). Atrakcyjną propozycję dla cyklistów stanowi *trasa rowerowa* biegnąca nieczynnym szlakiem kolejowym z Lidzbarka Warmińskiego do Ornety o długości 28 km. Lasy, pola, łąki wśród których prowadzi szlak oraz przydrożne kapliczki sprawiają, że jest to urokliwa droga, a dzięki pagórkowatemu ukształtowaniu terenu może być również sportowym wyzwaniem.

Źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim

6.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

W myśl art. 6 ust.1 pkt. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

Źabytki nieruchome będące w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni oraz miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Źabytki ruchome będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

Źabytki archeologiczne będące w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej

Pod względem zasobów dziedzictwa kulturowego Powiat Lidzbarski charakteryzuje się znacznymi walorami. Ochroną poprzez wpis do rejestru **zabytków nieruchomych** województwa warmińsko-mazurskiego objętych jest **300 obiektów** zabytkowych (w tym zespoły wieloobiekto- we).

Załącznik Nr 1 do programu zawiera wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego wpisanych do rejestru **zabytków nieruchomych** Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, pogrupowany następującymi kategoriami:

- układy urbanistyczne – 4;
- obiekty sakralne – 84;
- cmentarze dawne – 25;
- cmentarze wojenne – 1;
- architektura militaris – 6;
- zabytki techniki – 5;
- zespoły pałacowe i dworsko-folwarczne, parki – 17;
- budynki – 158.

Ochroną – poza obiektami ujętymi w rejestrze **zabytków nieruchomych** województwa warmińsko-mazurskiego – objęte są również obiekty zabytkowe ujęte w **gminnych ewidencjach zabytków**.

Wykazy obiektów ujętych w ewidencjach zabytków gmin wchodzących w skład powiatu lidzbarskiego znajdują się w:

- 1)**Załączniku Nr 2** – Wykaz obiektów zabytkowych Gminy Kiwity;
- 2)**Załączniku Nr 3** – Wykaz obiektów zabytkowych Miasto Lidzbark Warmiński;
- 3)**Załączniku Nr 4** – Wykaz obiektów zabytkowych Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński ;
- 4)**Załączniku Nr 5** – Wykaz obiektów zabytkowych Gmina Lubomino;
- 5)**Załączniku Nr 6** – Wykaz obiektów zabytkowych Miasto i Gmina Orneta.

Powyższe wykazy obiektów zabytkowych gmin Powiatu Lidzbarskiego nie zawierają zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, gdyż zostały one ujęte w **załączniku Nr 1** do programu.

Katalog zabytków ewidencjonowanych – ruchomych powiatu znajduje się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Woj. Warmińsko – Mazurskiego i należy bezpośrednio zgłosić się urzędu.

6.3. Zabytki archeologiczne

Na terenie Powiatu Lidzbarskiego znajduje się **siedem** stanowisk archeologicznych **wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych** (wykaz poniżej) oraz znajdują się również ewidencjonowane stanowiska archeologiczne – po szczegółową informację należy się zgłosić bezpośrednio do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Województwa Warmińsko-Mazurskiego (m.in. po pozwolenie na zagospodarowanie).

stanowiska archeologiczne, rejestrowe		
1. Kiwity (g. Kiwity)	gródek stożkowy	nr rej. c-064 z 12.06.1969 r.
2. Lidzbark Warmiński (m. LW)	NAWARSTWIENIA KULTUROWE STAREGO MIASTA WRAZ Z ZAMKIEM biskupów warmińskich	nr rej. c-156 z 29.06.1992 r.
3. Osetnik (g. Orneta)	STANOWISKO WIELOKULTUROWE (cmentarzysko kultury wielbarskiej, osada wczesnośredniowieczna i cmentarzysko kultury	nr rej. c-177 z 21.05.1993 r.

	zachodniobałtyjskiej z owr)	
4. Osetnik (g. Orneta)	osada wielokulturowa wczesnożelazna i wczesnośredniowiecza oraz cmentarzysko szkieletowe wczesnośredniowieczne	nr rej. c-176 z 10.05.1993 r.
5. Pomorowo (g. LW)	kurhan kultury kurhanów zachodniobałtyjskich wraz z otoczeniem	nr rej. c-283 z 17.07.2009 r.
6. Rogóż (g. LW)	grodzisko półwyspowe	nr rej. c-068 z 12.06.1969 r.
7. Workiejmy (g. LW)	grodzisko wyżynne, pierścieniowe	nr rej. c-066 z 12.06.1969 r.

Opracowano na podstawie: strona internetowa - Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, na dzień 19.01.2021 r.

6.4. Aleje przydrożne

Lp.	Obiekt/droga	Lokalizacja	Gmina
1.	nr 1535N	na całej długości	Kiwity
2.	nr 513	Kobiela-Wozławki	Kiwity
3.	nr 1549N	na całej długości	Kiwity
4.	nr 1946	odc.droga 1535N-Kobiela (dr.513)	Kiwity
5.	nr 1946N Blanki-Maków-Tolniki Wielkie-Kobiela (droga nr 513)	odc. Maków-droga nr 1535N	Kiwity
6.	nr 1350N Spędy-Osetnik-Chwałęcín-Augustyny	na całej długości	Orneta
7.	nr 1356N Orneta-Opin-Wolnica-Lidzbark Warmiński	odc. Wolnica-skrzyżowanie z drogą nr 1415N	Lubomino
8.	nr 1357N Aleja	Stabunty-Drwęca-Babiak	Lidzbark Warmiński
9.	nr 1360N krzyżowanie z dr. 593 Ełdyty Wlk.-Świękity-wapnik-Wójtowo-dr.nr 507 Lubomino	odc. Wapnik- Lubomino	Lubomino
10.	nr 1365N Orneta-Opin-Wolnica-Lidzbark Warmiński	od skrzyżowania z drogą nr 513 do ZDF w Białym Dworze	Orneta
11.	nr 1397N granica państwa-Piotrowiec-Pakosze-Henrykowo-Kumajmy-Mingajny	na całej długości	Orneta
12.	dr.pow. 1356N Aleja	Łaniewo-Bobrownik-Długoleka-Lidzbark Warmiński	Lidzbark Warmiński
13.	dr.pow. 1531N Aleja	Suryty-Gajlity	Lidzbark Warmiński
14.	dr.pow. 1535N Aleja	Lidzbark Warmiński (od granicy miasta)-Medyny-Kłębowo-droga na Klutajny (granica gminy)	Lidzbark Warmiński
15.	dr.pow. 1946N Aleja	Blanki-granica gminy przed Makowem	Lidzbark Warmiński

16.	dr.woj. 511N Aleja	Lidzbark Warmiński- Nowa Wieś Wielka	Lidzbark Warmiński
17.	dr.woj. 513N Aleja	Lidzbark Warmiński- Ignalin-Runowo-Babiak	Lidzbark Warmiński

Opracowano na podstawie: strona internetowa - Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, na dzień 19.01.2021 r.

6.5. Układ ruralistyczny:

Lp .	Obiekt/droga	Lokalizacja i Nr	Gmina
1.	układ rur. zwartej zabud. wsi: dom + b. gospodarczy	Kierwiny 2	Kiwity
2.	układ rur. zwartej zabud. wsi (w tym: dom nr 2, 11, 15, kapliczki k/2, k/10, zagroda nr 23	Kierwiny 2, 10, 11, 12, 15, 23	Kiwity
3.	układ ruralistyczny zabudowy kolonijnej: układ przestrzenny gospodarstwa	Kierwiny 25, 27, 30, 43, 46, 48, 50, 54	Kiwity
4.	układ ruralistyczny zabudowy kolonijnej-układ przestrzenny gospodarstwa	Kiwity 58	Kiwity
5.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom + b. gospodarczy ryglowy	Kiwity 1	Kiwity
6.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi/układ przestrz. wsi i wybrane obiekty- patrz karta kw (CD)	Kiwity 1, 5, 16, 21, 26, 27, 37, 38, 39, 40, 41, 62, 63	Kiwity
7.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom	Kiwity 16	Kiwity
8.	układ rur. zwartej zabudowy wsi: zagroda	Kiwity 26, 27, 41	Kiwity
9.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: d. wikałówka i podwórze z trzema b. inwentarsko-magazynow.	Kiwity 37	Kiwity
10.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom	Kiwity 39	Kiwity
11.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom i b. gospodarczy	Kiwity 40	Kiwity
12.	układ ruralistyczny zabudowy kolonijnej-układ przestrzenny gospodarstwa	Kiwity 43, 47, 48, 50, 51	Kiwity
13.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom i 2 b. gospodarcze	Kiwity 5	Kiwity
14.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: dom (d.mleczarnia)	Kiwity 62	Kiwity
15.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi: szkoła-ob.b. mieszkalny	Kiwity 63	Kiwity
16.	układ ruralistyczny zwartej zabud. wsi: część zajezdna przed frontem plebanii, park po pldn.str.patrz kw	Kiwity	Kiwity
17.	układ rur. zwartej zabudowy wsi: remiza	Kiwity	Kiwity
18.	układ ruralistyczny zwartej zabudowy wsi (układ przestrzenny wsi i wybrane obiekty wg. nr. adresowych	Kiwity	Kiwity
19.	układ ruralistyczny zabudowy kolonijnej-układ przestrzenny gospodarstwa	Krekole 43, 45, 49, 51, 56, 57, 58, 63, 65, 66	Kiwity

20.	układ ruralistyczny zabudowy kolonijnej-układ przestrzenny gospodarstwa	Samolubie 1, 22, 35, 39, 43, 45, 51, 52, 54, 55, 59, 60	Kiwity
21.	układ rur. zabudowy kolonijnej - zagroda; dom i b. gospodarcze	Samolubie 59, 60	Kiwity

Opracowano na podstawie: strona internetowa - Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, na dzień 19.01.2021 r.

7. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu

7.1. Lidzbark Warmiński - Zamek – to jedna z najświetniejszych budowli gotyckich w Polsce, położony w rozwidleniu rzeki Łyny i jej dopływu Symsarny. Uznany został w 1963 roku za pomnik historii i wpisany do rejestru zabytków grupy „0”. Budowla wzniesiona na planie kwadratu o boku 48,5 m. Podstawową bryłę zamku tworzą cztery skrzydła zamykające dziedziniec otoczony dwukondygnacyjnymi krużgankami (jedynymi w Polsce jakie zachowały się do dzisiaj). Bryłę zamku stanowią cztery skrzydła zamykające wewnętrzny dziedziniec otoczony dwukondygnacyjnymi krużgankami, które do złudzenia przypominają krużganki wawelskie – stąd Zamek Lidzbarski nazywany jest „Wawelem Północy”. W latach 1350-1795 zamek był miejscem rezydencjalnym biskupów warmińskich. Obecnie mieści się w nim muzeum. Przyciąga do siebie wielu turystów, w tym także zagranicznych.

Fot.

www.powiatlidzbarski.pl

7.2. Lidzbark Warmiński - Kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła – gotycki kościół farny wzniesiony w II połowie XIV wieku z potężną wieżą z XV wieku. W nawach sklepienia gwiazdowe z końca XV wieku. Ołtarz główny neogotycki, ołtarze boczne późnorenansowe i barokowe, ponadto obrazy, płyty nagrobne i epitafia z XVII i XVIII wieku. Na placu przykościelnym stoi barokowa dzwonnica oraz dwie figury kamienne z XVIII w. W sąsiedztwie kościoła plebania, wikarówka oraz zabudowania klasztoru sióstr katarzynek z ok. 1800 roku.

Fot. www.powiatlidzbarski.pl

7.3. Lidzbark Warmiński - Wysoka Brama – późnogotycka dwu-basztowa z 1352 roku, największy tego typu obiekt na Warmii. W swoim czasie była ona nowoczesnym bastionem przeznaczonym do walk artyleryjskich. Była miejscem ostrej wymiany ognia podczas oblężenia w 1520 roku. Na pamiątkę tamtych wydarzeń wmurowano w ściany bastionu kamienne kule.

Fot. www.mojemazury.pl

7.4. Lidzbark Warmiński - Kościół Prawosławny – ob. Cerkiew – drewniany, znajdujący się w pobliżu Wysokiej Bramy, w latach 1821-23 zbudowany jako ewangelicki. Świątynia jest późnoklasycystyczną bazyliką z dwiema wieżami usytuowanymi po stronie wschodniej, a od 1945 roku pełni rolę cerkwi prawosławnej.

Fot.

<https://pl.wikipedia.org>

7.5. Lidzbark Warmiński - Pałacyk Letni – Oranżeria Kultury, położony na terenie dawnego ogrodu biskupiego w południowo-zachodniej części Lidzbarka Warmińskiego. Obiekt został zbudowany przez Teodora Potockiego na początku XVIII wieku, Kościół rozbudowany przez Ignacego Krasickiego w latach osiemdziesiątych. Przebudowa objęła: dobudowę skrajnych pomieszczeń, wykonanie owalnych okien Sali głównej i ujednolicenie elewacji zewnętrznej. Obiekt nabrał w ten sposób cech barokowego klasycyzmu stanisławowskiego.

Fot.

www.powiatlidzbarski.pl

7.6. Lidzbark Warmiński - Kościół Podwyższenia Św. Krzyża – zbudowany z inicjatywy biskupa Załuskiego w 1709 roku jako wotum o oddalenie szalejącej zarazy. Początkowo była to jedynie kaplica. Obecny kształt świątyni uzyskała za czasów Ignacego Krasickiego w 1789 r. Kościół zbudowano z cegły na rzucie prostokąta o wymiarach 24×10 m. Jest on odwrotnie orientowany. Budowla poprzedzona jest od wschodu murem z dwiema narożnymi kaplicami i bramą pośrodku zwieńczoną krzyżem. Dach świątyni jest dwuspadowy z wieżyczką. Wnętrze kościoła charakteryzuje dobre oświetlenie i duża przestronność.

Fot.

www.powiatlidzbarski.pl

7.7. Ignalin (Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński) – Kościół św. Jana Apostoła i Ewangelisty, barokowy kościół parafialny, wzniesiony w latach 1783-85 na miejscu dawnego z II połowy XVI wieku. Ponadto na uwagę zasługuje ogrodzenie cmentarza przykościelnego z przełomu XIX i XX wieku., neoklasycystyczna plebania z poł. XIX wieku. Pod Ignalinem 10 czerwca 1807 roku wojska Napoleona stoczyły bitwę z wojskami koalicji rosyjsko-pruskiej. W odległości 2 km na pd.-zach. istnieją pozostałości dawnych szaniec na Górze Wiatracznej zwanej Napoleońską.

Fot.

<https://archwarmia.pl/>

7.8. Runowo (Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński) – Kościół św. Apostołów Szymona i Judy - gotycki kościół zbudowany w końcu XIV wieku lub na początku XV wieku, który spłonął w 1845 r. Następny wybudowano w latach 1845-52. Zachował się w nim ołtarz główny rokokowy z 1772 r., późnoklasycystyczne ołtarze boczne, chór muzyczny z poł. XIX wieku oraz granitowa chrzcielnica.

<https://archwarmia.pl/>

7.9. Rogóż (Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński) – gotycki **Kościół Św. Barbary** zbudowany w XIV wieku. Jednorodna budowla salowa z szeroką wieżą zachodnią, wzniesiona w II połowie XIV wieku; zakrystia i kruchta zapewne pierwotne. Wieżę nadbudowano w 1797 roku. Wnętrze było dwukrotnie odnawiane w XVIII wieku; z okresu drugiej odbudowy pochodzą sztukatorskie tonda z popiersiami Chrystusa, Matki Boskiej i dwunastu Apostołów – rozmieszczone na wszystkich ścianach między oknami – zapewne autorstwa Krzysztofa Pervangera. Ołtarz główny z warsztatu Bernarda Schmidta.

Fot.

<https://archwarmia.pl/>

7.10. Orneta – kościół gotycki p.w. św. Jana Chrzciciela – zbudowany w II połowie XIV wieku, a konsekrowany w 1379 r. Pod wieloma względami jest zabytkiem szczególnym. Ma on osobliwą na tym terenie formę krótkiej bazyliki bezchórowej, w widoku zewnętrznym jakby nawiązującej do bryły hali. Budowę bazyliki rozpoczęto za biskupa Hermana, a ukończono zasklepieniem naw bocznych, najpóźniej do czasu konsekracji w 1379 r. Od końca XIV w. Do naw bocznych zaczęto dostawiać tej samej wysokości szeroko otwarte do wnętrza kaplice, tak że całość zamknęła się w obrysie regularnego prostokąta. Nad elewacjami wzniesiono rzędy szczytów bocznych i attyki, aby ukryć wspólne dla kaplic i poszczególnych przęseł naw bocznych poprzeczne dachy. W ostatniej fazie, do czasu ponownej konsekracji 1494, powstało wielogwiazdźiste sklepienie nawy głównej, mające analogie m.in. w Bartoszycach, Braniewie, Reszlu. niespotykana nigdzie indziej w takiej skali – i pod względem zróżnicowania motywów – jest ceramiczna dekoracja zewnętrznych ścian kościoła, w postaci szerokich kilkustrefowych fryzów. We wnętrzu zachowały się malowidła gotyckie, w kilku wypadkach mocno przemalowanych przez konserwatorów w latach 1905-1906.

<https://archwarmia.pl/>

7.11. Orneta – Ratusz – z 1375 roku, usytuowany w centrum Ornety, z najstarszym dzwonem w barokowej wieży – jedyny tego rodzaju na Warmii. Jest on budynkiem murowanym z cegły, podpiwniczonym. Dookoła ratusza w XVII i XVIII wieku dobudowane zostały małe kamienice, w których żyli kupcy i kramarze.

Fot. www.powiatlidzbarski.pl

7.12. Krosno (Gmina Orneta) – znajdujące się tutaj **Sanktuarium Maryjne Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i Św. Józefa** wzorowane było na Świętej Lipce. Kult maryjny w Krośnie związany był ze znalezieniem w końcu XIV w. w rzece figurki Matki Bożej. Budowę zespołu odpustowego rozpoczęto w 1709 r., a fundatorem był biskup Teodor Potocki. W latach 1710-14 zmieniono koryto rzeki, aby ołtarz główny postawić dokładnie w miejscu znalezienia figurki. Prace wykończeniowe trwały do 1759 r. Kościół otoczony jest krągankami z czterema narożnymi kaplicami oraz budynkiem dla księży i stanowi wspaniały obiekt zabytkowy. We wnętrzu zachował się ołtarz główny z 1724 r., z kopią cudownej figurki MB (oryginał zaginął w 1945 r.),

ambona późnobarokowa z 1725 r. ze srebrnymi elementami wystroju, chór muzyczny z 1729 r. z dekoracją rzeźbiarską.

Fot.

<https://archwarmia.pl/>

7.13. Bogatyńskie (Gmina Orneta) – późnobarokowy piętrowy pałac, kryty dachem mansardowym, zbudowany w 1772 r. dla Stanisława Rutkowskiego z herbem właściciela w polu wschodnim frontonu. Skrzydło pn. pochodzi z końca XIX wieku. Z dawnego folwarku zachowana oficyna i spichlerz z przełomu XVIII i XIX wieku oraz pozostałości starego parku. Na uwagę zasługuje także kaplica cmentarna.

Fot. www.powiatlidzbarski.pl

7.14. Chwałęcín (Gmina Orneta) – w 1570 r. wybudowano tu kapliczkę dla „Czarnego Krucyfiksu” wykopanego w lesie nad Walszą. W połowie XVIII w. Wzniesiono tu drugą kapliczkę, a obecny zespół pielgrzymkowy z **Kościółem p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego** z fundacji kapituły warmińskiej wybudował Jan Krzysztof Reimers z Ornety w latach 1720-28. Kościół otoczony jest odpustowym dziedzińcem zbudowanym około 1936 r.

Fot. <https://archwarmia.pl/>

7.15. Henrykowo (Gmina Orneta) – zabytki we wsi reprezentuje **Kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej**, salowy z gotycką zakrystią i kruchtą. Wzniesiony pod koniec XIV wieku, wielokrotnie niszczone, m.in. podczas wojny głodowej w 1414 roku i trzynastoletniej. Kolejne odbudowy naruszyły jego oryginalność.

Fot.

<https://archwarmia.pl/>

7.16. Mingajny (Gmina Orneta) – wieś założona w II połowie XIV wieku na prawie chełmińskim. Po zniszczeniach wojennych biskup warmiński Watzenrode odnowił w 1505 roku przywilej lokacyjny. Do zabytków wsi należy gotycki **Kościół p.w. św. Wawrzyńca** zbudowany w XIV wieku, restaurowany w XVII-XVIII wieku oraz na początku XX wieku z neogotyckim wyposażeniem wnętrza. Szczególnie godny uwagi jest późnobarokowy tryptyk umieszczony w ołtarzu głównym.

Fot.

<https://archwarmia.pl/>

7.17. Kościół parafialny p.w. św. Piotra i Pawła w Kiwitach (Gmina Kiwity) – istniał prawdopodobnie już w 1325 r. Salowy z zakrystią i kruchtą oraz wieżą. Nawa wzniesiona w III ćw. XIV wieku, charakteryzuje się wysoką jakością murarki. Ściany podzielone są wysokimi ostrołukowymi blendami, w regularnych odstępach. Interesująco prezentuje się dekoracja architektoniczna wieży i obu przybudówek. W ołtarzu głównym umieszczona późnogotycka figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Późnobarokowa ambona powstała zapewne w braniewskim warsztacie Jana Freya ok. 1740 r. Wieża pochodzi z końca XIV w., zaś rozbudowa jej nastąpiła w XV wieku.

Fot. <https://archwarmia.pl/>

7.18. Sanktuarium Maryjne w Stoczku Klasztorным (Gmina Kiwity) – zbudowane w XVII wieku. Początkowo w Stoczku Klasztorным była leśna kapliczka Matki Boskiej postawiona w 1622 r. W latach 1639-41 z fundacji biskupa warmińskiego zbudowano kościół. W 1645 r. w Sanktuarium osiedlili się bernardyni, w 1666 r. od biskupa Jana Stefana Wydźgi otrzymali klasztor, który w latach 1716-17 rozbudowano, zaś świątynię w latach 1708-11 otoczono krążgankami z czterema późnobarokowymi kaplicami. Z tego okresu pochodzi prezbiterium i wieża. Od 1957 r. opiekunami Sanktuarium są Księża Marianie. W latach 1953-54 było to miejsce odosobnienia Prymasa Polski kardynała Stefana

Wyszyńskiego. Warto wiedzieć, że kościół wraz z klasztorem był pierwszą na Warmii barokową Świątynią zbudowaną w kształcie rotundy. Ołtarz główny pochodzi z 1713 r., a znajdujący się w nim wspomniany obraz stanowi kopię obrazu z kościoła Santa Maria Maggiore w Rzymie, sprowadzoną przed 1643 r. Na uwagę zasługują także dwa boczne ołtarze barokowe z 1677 i 1678 r., wspianą ambona kuta z żelaza z 1738 r., chór muzyczny z 1730 r. i organy ufundowane w 1695 r., a w 1745 r. przerobione. W klasztorze znajduje się izba muzealna, poświęcona prymasowi Stefanowi Wyszyńskiemu. Na uwagę zasługuje także figurka Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej oraz Św. Józefa stojące na dziedzińcu kościelnym. Ponadto godny uwagi jest ogród kościelny, mur otaczający podwórze, barokowe drewniane stacje różańcowe ufundowane przez biskupa Grabowskiego w połowie XVIII w. oraz kilka kapliczek przydrożnych.

Fot.

www.powiatlidzbarski.pl

7.19. Gotycki Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Lubominie (Gmina Lubomino) – z lat 1340-70. Wieżę podwyższono ok. 1480 r. Jej górna kondygnacja o ośmiobocznym przekroju jest wzorowana na wieży farnej w Ornecie. W 1807 r. pożar zniszczył kościół. Została przebudowana nawa główna, a barokowe ołtarze z I połowy XVIII wieku pochodzące z dawnego kościoła jezuitów w Braniewie, częściowo przekształcone, w 1816 r. ustawione zostały w tutejszym kościele. W skarbcu znajduje się manierystyczna monstrancja z Piotraszewa.

Fot. <https://archwarmia.pl/>

*Powyższe informacje - źródło: Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim
(www.powiatlidzbarski.pl)*

8. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu lidzbarskiego

8.1. Stan zachowania zabytków.

Procesy modernizacji przebiegające ze znacznym nasileniem mogą, szkodzić obiektom architektury dawnej. Należy tu wymienić między innymi niefachowo prowadzone modernizacje i remonty – rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż właśnie charakterystyczne budownictwo stanowi o odrębności kulturowej miasta i terenu.

Kolejnym problemem jest wprowadzanie do historycznych miast (Lidzbark Warmiński, Orneta) nowoczesnej zabudowy wielkokubaturowej. Nowa zabudowa w obrębie historycznych zespołów powinna być dostosowana do architektury zabytkowej. Należy podjąć szeroko zakrojone działania w celu rewaloryzacji i rewitalizacji miast. Koniecznym jest także objęcie ochroną prawną wiejskich układów ruralistycznych.

Stan zachowania kościołów jest zróżnicowany. W ostatnim okresie jednak stan kościołów z terenu Powiatu Lidzbarskiego znacznie poprawił się ze względu na przekazywane im dotacje z budżetu państwa czy samorządu powiatowego, wojewódzkiego oraz pozyskiwane środki unijne.

Powiat Lidzbarski co roku przekazuje dotację na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane w obiektach sakralnych wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie powiatu, aby dołożyć tak zwaną „cegiełkę” do poprawienia estetyki obiektu - ***szczegółowa informacja została przedstawiona w rozdziale 5 – Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.***

Kapliczki warmińskie stanowią jeden z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego Warmii. Ze względu na ich sakralny charakter, otoczone są opieką przez mieszkańców wsi i miast, w obrębie których się znajdują. Dużą zasługą jest także wypromowanie warmińskich kapliczek jako symbolu dziedzictwa kulturowego regionu. Służą temu liczne wydawnictwa, strony internetowe i działania mające na celu promowanie opieki nad tym charakterystycznym elementem krajobrazu warmińskiego.

Stan zachowania cmentarzy dawnych jest dobry. Młodzież i dzieci ze szkół i placówek oświatowych, dla których organem prowadzącym jest Powiat Lidzbarski, co roku bierze czynny udział w Akcji Znicz i „Światelko Pamięci”, która ma na celu porządkowanie cmentarzy cywilnych jak i wojskowych (*Kwatera Żołnierzy Brytyjskich i jeńców I Wojny Światowej – Markajmy, Cmentarz żołnierzy radzieckich w Lidzbarku Warmińskim*) oraz opiekują się opuszczonymi grobami.

Stan techniczny obiektów wchodzących w skład zespołów dworsko-folwarcznych jest różny, wynikający z przeznaczenia obiektu a także formy własności. Przekształcenia i przebudowy dokonane przez mieszkańców, brak funduszy i możliwości egzekwowania remontów konserwatorskich, które powinny być prowadzone przez obecnych właścicieli powoduje, iż obiekty te popadają ruinę.

Stan parków na terenie powiatu jest dostateczny, w części z nich w miarę potrzeb prowadzone są prace sanitarne i porządkowe.

Część zabudowy mieszkalnej znajduje się w złym stanie technicznym i wymaga pilnych prac remontowych i modernizacyjnych. W każdym przypadku należy zakres i przebieg prac uzgadniać ze służbami konserwatorskimi w celu uniknięcia stosowania niewłaściwych technologii i materiałów (termoizolacja, nowa stolarka drzwiowa i okienna, pokrycie dachów, kolorystyka elewacji itp.) powodujących utratę pierwotnego charakteru budynków. Budynki użyteczności publicznej zachowały się w stanie zróżnicowanym. Obiekty użytkowane zgodnie ze swoją pierwotną funkcją zachowane są na ogół w stanie dobrym, nie zagraża im zniszczenie.

Aktualnie zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego, użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miast, budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Historyczne układy miast, nakazują szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w ich obrębie.

8.2. Analiza SWOT.

SILNE STRONY

Øbogaty i różnorodny zasób zabytków charakterystycznych i wyróżniających region;

Øduża liczba kapliczek stanowiących o wyjątkowości regionu;

Øduża liczba obiektów sakralnych o charakterze zabytkowym i dużej wartości historycznej;
Ødziałalność Muzeum Warmińskiego w Lidzbarku Warmińskim w Zamku Biskupów Warmińskich;
Ødziałalność Zespołu Tańca Ludowego „Perła Warmii”;
Øwyjątkowy w skali kraju zespół architektury miejskiej Lidzbarka Warmińskiego i Ornety;
Øwysoki poziom pozyskanych funduszy unijnych na inwestycje infrastrukturalne zrealizowane i będące w trakcie realizacji
Øaktywność grup kulturalnych;
Ødziałania samorządu powiatowego mające na celu opiekę i promocję dziedzictwa kulturowego regionu;
Øróżnorodny zasób zabytków budownictwa regionalnego;
Øwzrastający poziom wiedzy dotyczący tradycji regionalizmu;
Øwspółpraca z organizacjami pozarządowymi w sprawie wypromowania zasobów kulturowych Powiatu Lidzbarskiego miejscowych tradycji i dóbr kultury.
Øupowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych powiatu oraz jego walorach turystycznych poprzez różnego rodzaju projekty;
Øwzrost aktywności turystycznej powiatu;
Øwytyczone szlaki turystyczne i rowerowe.

SŁABE STRONY

Øzły stan zachowania części obiektów zabytkowych;
Øbrak wystarczających środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych
Øniska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych
Øzbyt niski poziom społecznego zainteresowania problematyką zachowania obiektów zabytkowych, przede wszystkim nie objętych opieką prawną poprzez wpis do rejestru zabytków;
Øniekształcanie zespołów zabudowy historycznej poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami.

SZANSE

Øwzrost zainteresowania właścicieli obiektów zabytkowych ochroną i pracami konserwatorskimi;
Ømożliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i inne;
Øwykorzystanie środków z funduszy strukturalnych UE na rozwój powiatu.
Ørozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
Øedukacja w dziedzinie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
Øwzrost zainteresowania mieszkańców przeszłością regionu i jego zabytkami.

ZAGROŻENIA

Øpogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem,
Øbrak dostatecznych środków na skuteczną ochronę i zabezpieczenie zabytków;
Øniewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką budowlaną, nierespektowanie uzgodnień konserwatora ;
Øniewystarczające wykorzystanie naturalnych zasobów w celach turystycznych

Øniedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

Źródło: Opracowanie własne

9. Założenia programowe, cele i kierunki działań

Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021 - 2024

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021-2024 jest zachowanie bogatego dziedzictwa kulturowego oraz jego stanu znajdującego się na terenie powiatu, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, rozwoju turystyki, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Żeby go osiągnąć należy podjąć działania, zapoczątkowując proces realizowany przez wiele lat, w konsekwencji których zabytki będą

otaczane coraz lepszą opieką. W miarę postępów, działania powinny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Na potrzeby programu zostały sformułowane trzy podstawowe cele, w ramach których zostały wytyczone kierunki działań i zadania do realizacji:

1.Cel Nr 1: zarządzanie dziedzictwem kulturowym powiatu – ochrona, poprawa stanu obiektów zabytkowych, w których samorząd powiatowy ma prawo własności, wspieranie działań zmierzających do pozyskiwania środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

2.Cel Nr 2: kształtowanie świadomości mieszkańców i popularyzacja wiedzy o regionie oraz wyeksponowanie poszczególnych zabytków;

3.Cel nr 3: promocja zabytków, krajobrazu kulturowego, edukacja oraz podejmowanie działań mających na celu zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych.

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą następujące kierunki działania:

L.p	Kierunki działania	Czas realizacji/ wartość wskaźnika	
1.1	Wykonywanie bieżącej konserwacji oraz niezbędnych prac remontowych i budowlanych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność powiatu i utrzymanie obiektów oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie	5	2021-2024
1.2	Wspieranie inicjatyw zmierzających do pozyskania środków na opiekę nad zabytkami.	według potrzeb	2021-2024
1.3	Kontynuacja wspierania właścicieli zabytków w realizacji prac remontowych przy zabytkach. Realizacji tego działania służy przywoływana w niniejszym Programie Uchwała Rady Powiatu Lidzbarskiego w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.	10	2021-2024
CEL NR 2			
<i>Kształtowanie świadomości mieszkańców i popularyzacja wiedzy o regionie oraz wyeksponowanie poszczególnych zabytków</i>			
2.1	Umieszczenie przez starostę, przy współpracy z gminami wchodzącymi w skład Powiatu Lidzbarskiego oraz w uzgodnieniu z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie (ustalenie listy, zamówienie stosownych znaków i umieszczenie ich na obiekcie);	30	2021-2024
2.2	Współpraca z instytucjami i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz ochrony zabytków kulturowych i przyrodniczych – organizowanie imprez, przedsięwzięć,	10	2021-2024

	inicjatyw kulturowych związanych z promocją dziedzictwa kulturowego, wypromowania zasobów kulturowych powiatu miejscowych tradycji i dóbr kultury.		
CEL NR 3			
<i>Promocja zabytków, krajobrazu kulturowego, edukacja oraz podejmowanie działań mających na celu zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych.</i>			
3.1	Edukacja dzieci i młodzieży dotycząca wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym (konkursy, przedsięwzięcia, warsztaty, imprezy, wycieczki, zajęcia itp.);	10	2021-2024
3.2	Inicjowanie wśród młodzieży szkół powiatowych sprawowania opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi.	4	2021-2024
3.3	Wspieranie miejsc atrakcyjnych turystycznie m.in. ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych i innych miejsc związanych z dziedzictwem kulturowym.	według potrzeb	2021-2024
3.4	Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych powiatu, jego walorach na stronie internetowej oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu.	według potrzeb	2021-2024
3.5	Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu) oraz publikacja materiałów promocyjnych popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych powiatu.	8	2021-2024
3.6	Współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu.	według potrzeb	2021-2024
CEL Nr 4			
<i>Szczegółowe rozpoznanie charakterystyki zasobów Powiatu w zakresie dziedzictwa kulturowego pod względem rozwarstwienia chronologicznego, rozmieszczenia, rodzaju i charakteru zabytków, analizy krajobrazu kulturowego wraz z wartościowaniem</i>			
4.1	Na potrzeby kolejnego powiatowego programu opieki nad zabytkami.	analiza zasobu	2025-2028

10. Metody wdrażania

Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021 – 2024 oraz monitoring działania programu

10.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne:

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także ogólne określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Starostwa Powiatowego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania powiatu z jednostkami samorządu położonych na terenie powiatu jak i organizacji pozarządowych, spełniającymi istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Zakłada się, że cele określone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą osiągnięte w wyniku:

- współpracy władz powiatu z Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego;
- inicjatywy własnej władz powiatu.

10.2. Instrumenty finansowe:

Realizowanie zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami umożliwia wsparcie pochodzące z różnych środków. Najogólniej źródła finansowania i opieki nad zabytkami można podzielić na:

b) **źródła publiczne** – budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej i inne źródła;

c) **źródła prywatne** – środki osób fizycznych, prawnych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązanego finansuje prowadzenie wszelkich prac konserwatorskich, restauratorskich czy robót budowlanych przy tym zabytku. W przypadku, gdy taki tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, to ona finansuje powyższe prace przy zabytku, gdyż jest to zadanie własne tej jednostki.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie bądź będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich czy robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może być udzielona przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ze środków budżetu państwa – gdzie jest dysponentem tych środków (minister);
- wojewódzkiego konserwatora zabytków, ze środków budżetu państwa, w części której wojewoda jest dysponentem tych środków.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na obszarze Powiatu Lidzbarskiego, może być udzielona osobie

fizycznej lub jednostce organizacyjnej, która jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, zgodnie i na zasadach określonych w Uchwale Nr 0710.16.2012 Rady Powiatu Lidzbarskiego z dnia 25 października 2012 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tekst jednolity uchwały został ogłoszony w Obwieszczeniu Nr OR. 0007.35.2019 Rady Powiatu Lidzbarskiego z dnia 25 kwietnia 2019 r. (Dz. Urz. Woj. Warm.-Maz. poz. 2373).

Podstawowym źródłem finansowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021-2024 będą środki własne Powiatu Lidzbarskiego, przeznaczone przez Radę Powiatu w kolejnych uchwałach budżetowych.

10.3. Monitoring działania programu:

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, za monitorowanie realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lidzbarskiego na lata 2021-2024 odpowiada Zarząd Powiatu Lidzbarskiego, który co 2 lata sporządza stosowne sprawozdanie i przekłada je Radzie Powiatu Lidzbarskiego.

Monitoring realizacji programu w zakresie rzeczowo – finansowym prowadzony będzie przez pracowników Wydziału Oświaty, Kultury i Promocji Starostwa Powiatowego w Lidzbarku Warmińskim.

Kryteria oceny prowadzonych działań przez powiat zostały opisane w *Dziale 9. Założenia programowe, cele i kierunki działań Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami powiatu lidzbarskiego na lata 2021 – 2024.*

11. załącznik nr 1

Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych WUOZ województwa warmińsko-mazurskiego:

układ urbanistyczny		
1. Lidzbark Warmiński	układ urbanistyczny: 50-200 m od murów	nr rej. A-443 z 17.12.1957 r.
2. Orneta	układ urbanistyczny – zabudowanie rynku, ratusz i wypalone podcienie	nr rej. A-109 z 27.06.1953 r.
3. Orneta	układ urbanistyczny – miasto w obrębie murów obronnych wraz z zabudową z wieków późniejszych i kościołem	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
4. Orneta	zespół urbanistyczny ulic Elbląskiej i Podgórnej	nr rej. a-1621 z 17.02.1986 r.
obiekty sakralne		
1. Babiak	Kościół parafialny p.w. św. Anny	nr rej. A-1157 z 07.09.1968 r.
2. Bażyny	Kościół parafialny wraz z wyposażeniem	nr rej. A-638 z 12.10.1967 r.
3. Bieniewo	Kościół parafialny p.w. św. Marii Magdaleny	nr rej. a-1155 z 03.09.1968 r.
4. Bieniewo	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3737 z 06.10.1994 r.
5. Bieniewo	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3739 z 06.10.1994 r.
6. Bieniewo	KAPLICZKA	nr rej. A-3744 z 11.10.1994 r.
7. Bieniewo	KAPLICZKA	nr rej. A-3747 z 11.10.1994 r.
8. Bieniewo	KAPLICZKA	nr rej. A-3746

		z 11.10.1994 r.
9. Blanki	Kościół parafialny p.w. św. Michała Archaniola	nr rej. a-1152 z 03.09.1968 r.
10. Bogatyńskie	Kościół filialny p.w. Świętej Trójcy	nr rej. A-623 z 12.10.1967 r.
11. Bugi	Kaplica filialna p.w. św. Wojciecha	nr rej. A-4023 z 04.12.1997 r.
12. Chwałęcin	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. ŚW. KRZYŻA wraz z wyposażeniem wnętrza, dziedzińcem, krużgankami	nr rej. A-203 z 09.03.1957 r.
13. Czarny Kierz	Kaplica Filialna p.w. św. Jakuba Apostoła (1894)	nr rej. A- 4280 z 31.12.2003 r.
14. Eldyty Małe	KAPLICZKA	nr rej. A-3730 z 05.10.1994 r.
15. Eldyty Wielkie	Kościół parafialny p.w. św. Marcina	nr rej. a-1151 z 03.09.1968 r.
16. Henrykowo	Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny wraz z wyposażeniem	nr rej. A-124 z 28.09.1953 r.
17. Ignalin	Kościół parafialny p.w. św. Jana Ewangelisty	nr rej. A-1146 z 02.09.1968 r.
18. Jarandowo	KOŚCIÓŁ filialny p.w. NARODZENIA NMP	nr rej. A-4022 z 04.12.1997 r.
19. Kiwity	kościół parafialny p.w. śś. Apostołów Piotra i Pawła	nr rej. A-1144 z 1.09.1968 r.
20. Kłębowo	Kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty	nr rej. a-1143 z 01.09.1968 r.
21. Knipy	Kaplica filialna p.w. MB Różańcowej	nr rej. A-4021 z 04.12.1997 r.
22. Kochanówka	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca	nr rej. A-4024 z 05.12.1997 r.
23. Kraszewo	Kościół p.w. św. Elżbiety	nr rej. a-1142 z 01.09.1968 r.
24. Kraszewo	Kaplica p.w. św. Rocha	nr rej. a-1134 z 01.09.1968 r.
25. Krekole	Kościół parafialny p.w. św. Krzyża i św. Wawrzyńca	nr rej. A-1140 z 1.09.1968 r.
26. Krosno	KOŚCIÓŁ wraz z wyposażeniem wnętrza, dziedzińcem, krużgankami, dom księży	nr rej. A-107 z 27.06.1953 r.
27. Krosno	ZABUDOWANIA POKLASZTORNE	nr rej. A-899 z 28.04.1968 r.
28. Lidzbark Warmiński	KOŚCIÓŁ PAR. z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, figurą MB na kolumnie i starymi zab. Parafialnymi i rzeźbami na plebanii	nr rej. A-53 z 16.09.1946 r.
29. Lidzbark Warmiński	Kaplica św. Katarzyny	nr rej. A-440, z 17.12.1957 r.
30. Lidzbark Warmiński	KLASZTOR, Plac Kościelny 2	nr rej. A-445 z 17.12.1957 r.
31. Lidzbark Warmiński	WIKARÓWKA, Plac Kościelny 3	nr rej. A-449 z 17.12.1957 r.

32. Lidzbark Warmiński	KOŚCIÓŁ EWANGELICKI (OB. CERKIEW PRAWOSŁAWNA), ul. Wysokiej Bramy	nr rej. A-444 z 17.12.1957 r.
33. Lidzbark Warmiński	KAPLICA P.W. znalezienia ŚW. KRZYŻA, dawniej Pilnik ob. Wiejska	nr rej. A-1124 z 25.08.1968 r.
34. Lidzbark Warmiński	2 KAPLICE PRZYBRAMNE KAPLICY P.W. Znalezienia Krzyża św. wraz z cmentarzem przykościelnym	nr rej. A-1127 z 25.08.1968 r.
35. Lidzbark Warmiński	Kaplica, Pilnik	nr rej. a-740 z 12.12.1967 r.
36. Lidzbark Warmiński	KOŚCIÓŁ ŚW KRZYŻA z urządzeniem wnętrza, 2 kaplicami i bramą, Wiejska	nr rej. 84 z 28.06.1950 r.
37. Lubomino	Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny wraz z wyposażeniem wnętrza	nr rej. A-210 z 11.03.1957 r.
38. Lubomino	KAPLICZKA PRZYDROŻNA na placu przed kościołem	nr rej. A-3734 z 06.10.1994 r.
39. Lubomino	Kapliczka w linii ogrodzenia cmentarza przykościelnego	nr rej. A-3740 z 06.10.1994 r.
40. Lubomino	Kaplica p.w. św. Rocha wraz z najbliższym otoczeniem	nr rej. a-1129 z 30.08.1968 r.
41. Lubomino	KAPLICZKA	nr rej. A-3745 z 11.10.1994 r.
42. Lubomino	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3733 z 06.10.1994 r.
43. Lubomino	KAPLICZKA	nr rej. A-3742 z 06.10.1994 r.
44. Lubomino	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3738 z 06.10.1994 r.
45. Lubomino	KAPLICZKA	nr rej. A-3748 z 12.10.1994 r.
46. Łabno	Kościół parafialny p.w. św. Anny	nr rej. a-1157 z 07.09.1968 r.
47. Mingajny	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca	nr rej. A-650 z 16.10.1967 r.
48. Napraty	Kaplica Filialna p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	nr rej. A-4276 z 30.12.2003 r.
49. Opin	Kościół p.w. Świętego Krzyża wraz z wyposażeniem wnętrza	nr rej. A-208 z 11.03.1957 r.
50. Orneta	Klasztor sióstr Katarzynek wraz z otoczeniem (ogród)	nr rej. A-189 z 17.11.1956 r.
51. Orneta	Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela wraz z wyposażeniem, ul. Kościelna 1	nr rej. A-185 z 17.11.1956 r.
52. Orneta	Kościół poewangelicki, Obecnie Cerkiew ul. Wojska Polskiego 10	nr rej. A-649 z 16.10.1967 r.
53. Orneta	KAPLICA JEROZOLIMSKA Z DEKORACJĄ PLASTYCZNĄ (KRUCYFIKS) I WYPOSAŻENIE WNETRZA	nr rej. A-15 z 04.07.1949 r.
54. Osetnik	Kościół – ruina	nr rej. A-644

		z 16.10.1967 r.
55. Piotrowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3728 z 05.10.1994 r.
56. Piotrowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3731 z 05.10.1994 r.
57. Rogiedle	Kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty	nr rej. a-1125 z 25.08.1968 r.
58. Rogiedle	KAPLICZKA	nr rej. A-3729 z 05.10.1994 r.
59. Rogóż	Kościół św. Barbary łącznie z wyposażeniem wnętrza	nr rej. A-209 z 11.03.1957 r.
60. Rogóż	Kapliczka przydrożna k. szkoły	nr rej. a-1122 z 23.08.1968 r.
61. Różyn	KAPLICZKA	nr rej. A-3750 z 21.10.1994 r.
62. Różyn	KAPLICZKA	nr rej. A-3758 z 21.10.1994 r.
63. Różyn	KAPLICZKA	nr rej. A-3757 z 21.10.1994 r.
64. Runowo	Kościół Apostołów Szymona i Judy	nr rej. a-1117 z 23.08.1968 r.
65. Samolubie	Kościół Filialny p.w. św. Wojciecha	nr rej. A-4278 z 30.12.2003 r.
66. Stoczek Klasztorny	Kompleks zabudowań barokowych – kościół, klasztor, kaplice i krużganki	nr rej. A-580 z 20.03.1963 r.
67. Świękity	KAPLICZKA	nr rej. A-3749 z 12.10.1994 r.
68. Wapnik	Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła	nr rej. a-4277 z 30.12.2003 r.
69. Wapnik	KAPLICZKA	nr rej. A-3727 z 05.10.1994 r.
70. Wapnik	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3741 z 06.10.1994 r.
71. Wapnik	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	nr rej. A-3735 z 06.10.1994 r.
72. Wilczkowo	Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciiciela	nr rej. a-1123 z 23.08.1968 r.
73. Wilczkowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3756 z 21.10.1994 r.
74. Wilczkowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3755 z 21.10.1994 r.
75. Wilczkowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3754 z 21.10.1994 r.
76. Wilczkowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3753 z 21.10.1994 r.
77. Wilczkowo	KAPLICZKA	nr rej. A-3752 z 21.10.1994 r.
78. Wolnica	Kaplica filialna p.w. św. Michała Archaniola	nr rej. A-4279 z 30.12.2003 r.
79. Wolnica	KAPLICZKA	nr rej. A-4241 z 30.12.2002 r.

80. Workiejmy	Kaplica p.w. św. Marcina	nr rej. A-3635 z 1.12.1993 r.
81. Zagony	KAPLICZKA	nr rej. A-3736 z 06.10.1994 r.
82. Zagony	KAPLICZKA	nr rej. A-3751 z 21.10.1994 r.
83. Zagony	KAPLICZKA	nr rej. A-3732 z 06.10.1994 r.
84. Żegoty	Kościół parafialny p.w. św. Jana Ewangelisty	nr rej. A-4281 z 31.12.2003 r.
cmentarze dawne		
1. Babiak	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Anny (ob. św. Augustyna i św. Anny)	nr rej. A-1157 z 07.09.1968 r.
2. Bażyny	cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego	nr rej. A-638 z 12.10.1967 r.
3. Bieniewo	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Marii Magdaleny	nr rej. a-1155 z 03.09.1968 r.
4. Bieniewo	CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	nr rej. A-2282 z 07.10.1987 r.
5. Blanki	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Michała Archanioła	nr rej. a-1152 z 03.09.1968 r.
6. Bogatyńskie	cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego	nr rej. A-623 z 12.10.1967 r.
7. Chwałęcin	cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego	nr rej. A-203 z 09.03.1957 r.
8. Eldyty Wielkie	cmentarz przykościelny w Zespole kościoła parafialnego p.w. św. Marcina	nr rej. a-1151 z 03.09.1968 r.
9. Eldyty Wielkie	CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	nr rej. A-2283 z 07.10.1987 r.
10. Ignalin	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Jana Ewangelisty	nr rej. A-1146 z 02.09.1968 r.
11. Jaradowo	CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	nr rej. A-1807 z 12.01.1987 r.
12. Kiwity	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. Apostołów Piotra i Pawła	nr rej. A-1144 z 01.09.1968 r.
13. Kłębowo	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Małgorzaty	nr rej. a-1143 z 01.09.1968 r.
14. Kraszewo	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Elżbiety	nr rej. a-1142 z 01.09.1968 r.
15. Krekole	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Krzyża i św. Wawrzyńca	nr rej. A-1140 z 01.09.1968 r.
16. Łabno	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p. w. św. Anny	Nr rej. a-1157 z 07.09.1968 r.
17. Mingajny	cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego p. w. św. Wawrzyńca	nr rej. A-650 z 16.10.1967 r.
18. Orneta	cmentarz przykościelny w zespole kościoła poewangelickiego, ob. cerkwi, ul. Wojska Polskiego 10	nr rej. A-649 z 16.10.1967 r.
19. Osetnik	cmentarz przykościelny przy zrujnowanym	nr rej. A-644

	kościele	z 16.10.1967 r.
21. Rogiedle	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła parafialnego p.w. św. Małgorzaty	nr rej. A-1125 z 25.08.1968 r.
22. Rogiedle	CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	nr rej. A-2284 z 07.10.1987 r.
23. Rogóż	CMENTARZ RZYMSKO-KATOLICKI	nr rej. A-1806 z 12.01.1987 r.
24. Runowo	cmentarz przykościelny w zespole Kościoła Apostołów Szymona i Judy	nr rej. A-1117 z 23.08.1968 r.
25. Wilczkowo	cmentarz przykościelny w Zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jana Chrzciciela	nr rej. A-1123 z 23.08.1968 r.
cmentarze wojenne		
1. Markajmy	Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej	nr rej. A-1804 z 12.01.1987 r.
architektura militaris		
1. Lidzbark Warmiński	MURY OBRONNE	nr rej. A-450 z 17.12.1957 r.
2. Lidzbark Warmiński	BRAMA MIEJSKA "WYSOKA" Wysokiej Bramy	nr rej. A-441 z 17.12.1957 r.
3. Lidzbark Warmiński	ZAMEK Z FOSĄ, BAROKOWYM PAŁCEM NA PODZAMCZU, 2 SKRZYDŁAMI ZABUDOWAŃ GOSPODARCZYCH I FIGURĄ ŚW. Katarzyny, Plac Zamkowy	nr rej. A-99 z 24.06.1953 r.
4. Lidzbark Warmiński	BASZTA na przedzamczu wraz z otoczeniem 100 m, Przedzamcze	nr rej. A-1137 z 01.09.1968 r.
5. Lidzbark Warmiński	Bastion Zamkowy	nr rej. A-917 z 18.05.1968 r.
6. Orneta	fragmenty Murów Obronnych, ul. Wały Jagiellońskie, Browarna, Klasztorna	nr rej. A-184 z 17.11.1956 r.
zabytki techniki		
1. Lidzbark Warmiński	MOST DROGOWY, w ciągu ul. Kopernika i Reja	nr rej. A-4261 z 27.10.2003 r.
2. Lidzbark Warmiński	BUDYNEK DAWNEGO MŁYNA - KASZARNI WRAZ Z DZIAŁKĄ, Plac Młyński 5	nr rej. A-4414 z 25.05.2006 r.
3. Lidzbark Warmiński	WIEŻA CIŚNIENI koleją, Szwolężerów	nr rej. A-3889 z 07.05.1996 r.
4. Napraty	Wiadukt w ciągu drogi powiatowej nr 1547	nr rej. A-4262 z 3.11.2003 r.
5. Osetnik	Zespół Młyna	nr rej. A-3268 z 29.01.1992 r.
zespoły pałacowe i dworsko-folwarczne oraz parki dworskie i pałacowe		
1. Bażyny	PAŁAC wraz z otaczającym parkiem	nr rej. A-639 z 12.10.1967 r.
2. Biała Wola	ZESPÓŁ DWORSKO - PARKOWY	nr rej. A-4260 z 17.10.2003 r.
3. Bieniewo	DWOREK	nr rej. a-1149 z 03.09.1968 r.
4. Bogatyńskie	PAŁAC Z PARKIEM	nr rej. A-637

		z 12.10.1967 r.
5. Eldyty Wielkie	zespół dworsko-parkowy	nr rej. A-4184 z 27.06.2000 r.
6. Gajlity 2	Dwór murowany	nr rej. a-1068 z 03.08.1968 r.
7. Gajlity	PARK KRAJOBRAZOWY	nr rej. a-1562 z 11.09.1984 r.
8. Gajlity	Spichlerz murowano - drewniany	nr rej. a-1147 z 02.09.1968 r.
9. Lidzbark Warmiński	LETNI PAŁACYK "ORANŻERIA" (z parkiem) Krasickiego 2	nr rej. A-448 z 17.12.1957 r.
10. Rokitnik 2	Dom (dworek)	nr rej. A-116 z 23.08.1968 r.
11. Wolnica	DWÓR WRAZ Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM w postaci cz. działki 184	nr rej. A-1120 z 23.08.1968 r.
12. Biała Wola	zespół dworsko - parkowy	nr rej. A-4260 z 17.10.2003 r.
13. Eldyty Wielkie	zespół dworsko - parkowy	nr rej. A-4184 z 27.06.2000 r.
14. Gościechowo	Park	nr rej. A-1466 z 25.03.1983 r.
15. Karkajmy	PAŁAC Z OFICYNĄ I PARKIEM	nr rej. A-3159 z 17.05.1991 r.
16. Morawa	Park dworski krajobrazowy	nr rej. A-1561 z 11.09.1984 r.
17. Świękity	Park dworski krajobrazowy	nr rej. A-2574 z 28.10.1988 r.
budynki		
1. Henrykowo	Plebania	nr rej. A-631 z 12.10.1967 r.
2. Ignalin	Plebania	nr rej. a-1145 z 02.09.1968 r.
3. Kiwity	Plebania	nr rej. a-1135 z 01.09.1968 r.
4. Krosno	Budynek spichlerza	nr rej. A-3686 z 26.04.1994 r.
5. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 9	nr rej. A-446 z 17.12.1957 r.
6. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 9a	nr rej. A-436 z 17.12.1957 r.
7. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 9b	nr rej. A-435 z 17.12.1957 r.
8. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 9c	nr rej. a-1199 z 04.10.1973 r.
9. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 11A	nr rej. A-439 z 17.12.1957 r.
10. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 13a	nr rej. A-434 z 17.12.1957 r.
11. Lidzbark Warmiński	DOM	nr rej. A-443

	ul. Hoża 13B	z 17.12.1957 r.
12. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Hoża 17	nr rej. A-442 z 17.12.1957 r.
13 – 20. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Kajki 2, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 14	nr rej. A-443 z 17.12.1957 r.
21. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Kasprowicza 10	nr rej. A-4103 z 22.02.1999 r.
22. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Klasztorna 2	nr rej. A-443 z 17.12.1957 r.
23. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Kopernika 5	nr rej. a-918 z 19.05.1968 r.
24. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Kopernika 18	nr rej. A-447 z 17.12.1957 r.
25. Lidzbark Warmiński	kamienica wraz z otoczeniem ul. Kopernika 23	nr rej. A-4534 z 05.10.2009 r.
26. Lidzbark Warmiński	Willa wraz z otoczeniem ul. Kopernika 25	nr rej. A-4662 z 04.12.2018 r.
27. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Lipowa 25	nr rej. A-4001 z 11.08.1997 r.
28. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Mickiewicza 9	nr rej. A-451 z 18.12.1957 r.
29. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Mickiewicza 11	nr rej. A-453 z 18.12.1957 r.
30. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Mickiewicza 13	nr rej. A-452 z 18.12.1957 r.
31. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Mickiewicza 15	nr rej. A-4081 z 11.09.1998 r.
32. Lidzbark Warmiński	dom mieszkalny (kamienica) Plac Konstytucji 3 Maja 2	nr rej. A-4246 z 26.02.2003 r.
33. Lidzbark Warmiński	DOM Plac Konstytucji 3 Maja 6	nr rej. A-4051 z 26.03.1998 r.
34. Lidzbark Warmiński	DOM Plac Konstytucji 3 Maja 8	nr rej. A-4076 z 03.09.1998 r.
35. Lidzbark Warmiński	DOM Plac Konstytucji 3 Maja 14	nr rej. A-4080 z 10.09.1998 r.
36. Lidzbark Warmiński	DOM Plac Wolności 3	nr rej. a-438 z 17.12.1957 r.
37. Lidzbark Warmiński	DOM Ratuszowa 1	nr rej. A-437 z 17.12.1957 r.
38. Lidzbark Warmiński	DOM Ratuszowa 2	nr rej. A-4072 z 07.07.1998 r.
39. Lidzbark Warmiński	budynek mieszkalno – gospodarczy ul. Reja 2	nr rej. A-4462 z 02.04.2007 r.
40 - 42. Lidzbark Warmiński	Zespół trzech budynków (kamienic) wraz z najbliższym otoczeniem, ul. Reja 2, 4, 6	nr rej. A-4464 z 26.04.2007 r.
43. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Wysokiej Bramy 3	nr rej. A-462 z 18.12.1957 r.
44 - 51. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 4,8,10,12,14,16,18,20	nr rej. A-443 z 17.12.1957 r.
52. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA	nr rej. A-461

	ul. Wysokiej Bramy 5	z 18.12.1957 r.
53. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 7	nr rej. A-460 z 18.12.1957 r.
54. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 9	nr rej. A-459 z 18.12.1957 r.
55. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 11	nr rej. A-458 z 18.12.1957 r.
56. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 13	nr rej. A-457 z 18.12.1957 r.
57. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 15	nr rej. A-456 z 18.12.1957 r.
58. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Wysokiej Bramy 17	nr rej. A-455 z 18.12.1957 r.
59. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 19	nr rej. A-454 z 18.12.1957 r.
60. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wysokiej Bramy 21	nr rej. A-463 z 18.12.1957 r.
61. Lidzbark Warmiński	KAMIENICA ul. Wyszyńskiego 3	nr rej. A-462 z 17.12.1957 r.
62 - 63. Lidzbark Warmiński	DOM ul. Wyszyńskiego 5, 7	nr rej. A-443 z 17.12.1957 r.
64. Lubomino	PLEBANIA	nr rej. a-1139 z 01.09.1968 r.
65. Opin	budynek dawnej szkolny	nr rej. A-3184 z 27.08.1991 r.
66. Orneta	Spichrz, ul. Browarna	nr rej. A-659 z 18.10.1967 r.
67 - 102. Orneta – Elbląska	dom - zespół urbanistyczny ulicy Elbląskiej i Podgórnej Nr 11,13,15,17,21,25,27,28,29,30,31, 33, 35,36,37,39,40,41,42,43,45,46,47,50,52, 54,55,56,58,60,62,66, od 70,71,74,76	nr rej. a-1621 z 17.02.1986 r.
103 - 109. Orneta - Podgórna	dom - zespół urbanistyczny ulicy Elbląskiej i Podgórnej Nr 12,42,44,46,48,50,52	nr rej. a-1621 z 17.02.1986 r.
110. Orneta	budynek mieszkalny w zespole urbanistycznym ulicy Elbląskiej i Podgórnej nr 70	nr rej. a-1593 oraz A-1621 z 20.09.1985 r.
111. Orneta	Willa wraz z otoczeniem ul. Kopernika 6	nr rej. A-4673 z 11.06.2019 r.
112. Orneta	Plebania ul. Kościelna 1	nr rej. A-187 z 17.11.1956 r.
113. Orneta	budynek mieszkalno-usługowy, ul. Kościuszki 8	nr rej. a-4525 z 18.05.2009 r.
114. Orneta	Kamieniczka ul. Kościuszki 18	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
115.. Orneta	Kamienica ul. 1 Maja 1	nr rej. A-652 z 16.10.1967 r.
116. Orneta	dawny sąd, obecnie Zespół Szkół Zawodowych CKU, ul. 1 Maja 20	nr rej. A-4430 z 16.08.2006 r.

117. Orneta	budynek mieszkalny w granicach ogrodu, brama wjazdowa, ogrodzenie, ul. 1 Maja 26	nr rej. A-3102 z 18.02.1991 r.
118. Orneta	budynek mieszkalny – willa ul. 1 Maja 43	nr rej. A-3474 z 30.04.1993 r.
119. Orneta	budynek mieszkalny w obrębie murów obronnych wraz z zabudową z wieków późniejszych i kościołem, ul. Młynarska 4	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
120. Orneta	Kamieniczka ul. Pionierów 1	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
121. Orneta	kamienica mieszkalno-usługowa ul. Pionierów 5	nr rej. A-4523 z 18.05.2009 r.
122. Orneta	kamienica mieszkalno-usługowa ul. Pionierów 10	nr rej. A-4524 z 18.05.2009 r.
123. Orneta	kamienica ul. Pionierów 12	nr rej. A-4536 z 26.10.2009 r.
124. Orneta	kamienica ul. Pionierów 14	nr rej. A-4537 z 26.10.2009 r.
125. Orneta	kamienica ul. Pionierów 15	nr rej. A-4538 z 26.10.2009 r.
125. Orneta	kamienica ul. Pionierów 16	nr rej. A-4539 z 26.10.2009 r.
125. Orneta	kamieniczka ul. Pionierów 21	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
128. Orneta	budynek mieszkalny Plac Wolności 1	nr rej. A-3986 z 05.05.1997 r.
129 - 136. Orneta	kamieniczka Plac Wolności 2, 4, 6, 8, 16, 18, 20, 22	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
137. Orneta	budynek mieszkalny Plac Wolności 3	nr rej. A-3985 z 14.04.1997 r.
138. Orneta	budynek mieszkalny Plac Wolności 5	nr rej. A-3965 z 11.03.1997 r.
139. Orneta	kamienica przy rynku Plac Wolności 10	nr rej. A-660 z 18.10.1967 r.
140. Orneta	kamienica przy rynku Plac Wolności 12	nr rej. A-653 z 18.10.1967 r.
141. Orneta	kamienica przy rynku Plac Wolności 14	nr rej. A-654 z 18.10.1967 r.
142. Orneta	budynek mieszkalny Plac Wolności 17	nr rej. A-3995 z 19.06.1997 r.
143. Orneta	budynek mieszkalny – kamienica wraz z oficyną i dobudówką mieszkalną Plac Wolności 21	nr rej. A-3827 z 05.06.1995 r.
144. Orneta	kamieniczka Plac Wolności 23	nr rej. A-3071 z 28.12.1990 r.
145. Orneta	dom mieszkalny Plac Wolności 25	nr rej. A-3994 z 19.06.1997 r.
146. Orneta	GOTYCKI RATUSZ Plac Wolności 26	nr rej. A-1942 z 17.11.1956 r.
147. Orneta	kamienica z oficyną Plac Wolności 27	nr rej. A-4323 z 7.03.2005 r.

148. Orneta	kamienica z oficyną oraz bezpośrednim otoczeniem Plac Wolności 29	nr rej. a-4362 z 23.09.2005 r.
149. Orneta	kamienica Plac Wolności 31	nr rej. A-191 z 17.11.1956 r.
150. Orneta	kamienica Plac Wolności 33	nr rej. A-186 z 17.11.1956 r.
151. Orneta	kamienica Plac Wolności 35	nr rej. A-188 z 17.11.1956 r.
152. Orneta	budynek mieszkalny ul. Sienkiewicza 2	nr rej. A-3720 z 1.09.1994 r.
153. Orneta	budynek mieszkalny ul. Sienkiewicza 4	nr rej. A-3721 z 03.09.1994 r.
154. Orneta	gotyckie piwnice dawnego zamków później szkoła, ul. Zamkowa 26	nr rej. A-190 z 17.11.1956 r.
155. Orneta	budynek S.P. nr 1 wraz z otoczeniem w granicach dz. ewid nr 102 obr. 3 z wyłączeniem gotyckich piwnic dawnego zamku ul. Zamkowa 26	nr rej. a-4631 z 14.04.2016 r.
156. Orneta	kamieniczka ul. Zamkowa 30	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
157. Orneta	kamieniczka ul. Zamkowa 32	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.
158. Orneta	kamieniczka ul. Zamkowa 38	nr rej. A-183 z 17.11.1956 r.

Źródło: strona internetowa – Rejestr zabytków nieruchomości - Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, stan na dzień 19.01.2021 r.

12. załącznik nr 2

Wykaz obiektów zabytkowych Gmina Kiwity:

Gmina Kiwity			
Miejscowość	Adres	Numer domu	Obiekt
Kiersnowo			
Kiersnowo	ok. 700m od Kiersnowa, przy drodze do Stoczka Klasztornego, na tarasowym wzniesieniu	-	cmentarz rzymskokatolicki/parafialny
Kierwiny			
Kierwiny	koło domu nr 10	-	Kapliczka
	-	10	Dom
Kiwity			
Kiwity	200 m na zachód od Kiwit, przy drodze do Lidzbarka, na terenie płaskim.	-	cmentarz rzymskokatolicki/ parafialny
Klutajny			
Klutajny	-	-	ZDF: park dworski

	-	-	ZDF: zespół dworsko-folwarczny
Krekole			
Krekole	w północno-wschodniej części wsi, przy drodze do Samolubia, na nieznacznym wzniesieniu, ogrodzony siatką	-	cmentarz rzymskokatolicki/ parafialny
Maków			
Maków	-	-	ZDF: zespół dworsko-folwarczny z parkiem
Stoczek Klasztorny			
Stoczek Klasztorny	przy kościele rektoralnym w obrębie krążganków	-	cmentarz rzymskokatolicki
Żegoty			
Żegoty	na skraju wsi, w południowo-wschodniej części wsi, przy drodze do Franknowa, na terenie płaskim, ogrodzony siatką.	-	cmentarz rzymskokatolicki

Źródło: strona internetowa – Wojewódzka ewidencja zabytków – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, stan na dzień 19.01.2021 r.

Zabytki (obiekty) **nieruchome** Gminy Kiwity zostały ujęte w załączniku *Nr 1 - Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych WUOZ, województwa warmińsko-mazurskiego.*

13. załącznik nr 3

Wykaz obiektów zabytkowych Miasto Lidzbark Warmiński:

Miasto Lidzbark Warmiński		
Miejscowość	Adres	Obiekt
Lidzbark Warmiński	Radiostacja/radiofoniczny ośrodek nadawczy-g. Gro	
	park zamkowy	
Lidzbark Warmiński	Akacyjowa	
	Akacyjowa 1, 3	budynek mieszkalny
	Akacyjowa 5, 9, 11	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Bartoszycka	
	Bartoszycka 1, 2	budynek mieszkalny
	Bartoszycka 3	szpital budynek główny
		szpital prosekatorium
		szpital 2 budynki gospodarcze
		szpital transformator
	Bartoszycka 4, 5, 6, 7	budynek mieszkalny
	Bartoszycka 7b	budynek przemysłowy/browar
	Bartoszycka 7c	budynek gospodarczy
	Bartoszycka 8, 10, 16,	budynek mieszkalny

	26	
	Bartoszycka	2 wiadukty kolejowe
Lidzbark Warmiński	Dantyszka	
	Dantyszka 9, 11	budynek mieszkalny
	Dantyszka 15	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Dąbrowskiego	
	Dąbrowskiego 10/12	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 14/16	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 18/20	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 2/4/6/8	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 5/7	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 9	budynek mieszkalny
	Dąbrowskiego 22a	budynek mieszkalny i 2 budynki gospodarcze ujęcia wody
	Dąbrowskiego	nastawnia kolejowa (koniec XIX w.)
	Dąbrowskiego 1	tartak
Lidzbark Warmiński	Dębowa	
	Dębowa 6	budynek mieszkalny
	Dębowa 8	dom/budynek Urzędu Pracy
Lidzbark Warmiński	Grunwaldzka	
	Grunwaldzka 1, 10	budynek mieszkalny
	Grunwaldzka 11	dom
	Grunwaldzka 13/1-13/2	budynek mieszkalny
	Grunwaldzka 5, 7	budynek mieszkalny
	Grunwaldzka 8	budynek mieszkalny z częścią gospodarczą
	Grunwaldzka	dz. nr. 3048/2 cmentarz żydowski (1 poł. XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Hoża	
	Hoża 1	2 budynki mieszkalne, ob. biurowo-handlowe
	Hoża 13, 15, 19, 21	dom
	Hoża 39	budynek gospodarczy, ob. restauracja
Lidzbark Warmiński	Kajki	
	Kajki 15, 17, 19	budynek mieszkalny
	Kajki 2	kamienica
Lidzbark Warmiński	Kanałowa	
	Kanałowa 20	dom
	Kanałowa 22, 24	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Kasprowicza	
	Kasprowicza 1	budynek mieszkalny
	Kasprowicza 2	dom
	Kasprowicza 5,7,8	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Kolejowa	
	Kolejowa 1	budynek magazynowy z rampą, ob. budynek usługowy
	Kolejowa 1a	kuźnia kolejowa, ob. budynek gospodarczy
	Kolejowa 2, 3, 4	budynek mieszkalny

	Kolejowa 5	zespół dworca kolejowego: budynek mieszkalno - gospodarczy
	Kolejowa 7	dworzec kolejowy
Lidzbark Warmiński	Konopnickiej	
	Konopnickiej 5, 9	dom
	Konopnickiej 15	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Konstytucji 3 Maja	
	Konstytucji 3 Maja 4,5	dom
	Konstytucji 3 Maja 10,12	dom
	Konstytucji 3 Maja 16	kamienica mieszkaniowa
Lidzbark Warmiński	Kopernika	
	Kopernika 2, 4, 8	budynek mieszkalny
	Kopernika 10, 19, 22	budynek mieszkalny
	Kopernika 26, 27	budynek mieszkalny
	Kopernika 29, 30, 31, 32	budynek mieszkalny
	Kopernika 34, 38, 42	budynek mieszkalny
	Kopernika	cmentarz rzymskokatolicki, ob. Komunalny (1925)
	Kopernika	I kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	II kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	III kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	IV kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	V kapliczka drogi krzyżowej (1927)
	Kopernika	VI kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	VII kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	VIII kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	IX kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	X kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	XI kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	XII kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	XIII kapliczka drogi krzyżowej zespole cmentarza komunalnego (1927)
	Kopernika	ogrodzenie z bramami w zespole cmentarza komunalnego (1927)
Lidzbark Warmiński	Kościuszki	
	Kościuszki 1, 1a	budynek mieszkalny

	Kościuszki 4, 6, 8, 14	budynek mieszkalny
	Kościuszki 18/20	dom
	Kościuszki 22/24	budynek mieszkalny
	Kościuszki 26	budynek mieszkalny
	Kościuszki	wiadukt drogowy
Lidzbark Warmiński	Krasickiego	
	Krasickiego 1	budynek administracyjny (Urząd Gminy)
	Krasickiego 1a	budynek mieszkalny, ob. Zgromadzenie Zakonne Sióstr Misjonarek
	Krasickiego 4	szkoła (obecnie Zespół Szkół Ogólnokształcących)
Lidzbark Warmiński	Kresowa	
	Kresowa 2, 2a	budynek mieszkalny
	Kresowa 4, 10	budynek mieszkalny
	Kresowa 12, 15, 17	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Krucza	
	Krucza 4, 6	budynek mieszkalny
	Krucza 8	bud. mieszkalno-magazynowy
Lidzbark Warmiński	Krzywa	
	Krzywa 3	budynek magazynowy, ob. usługowy
	Krzywa 4, 6	budynek mieszkalny
	Krzywa 4a	bud. gospodarczy/d. magazyn
	Krzywa	most drogowy
	Krzywa	most kamienny
	Krzywa	most w ciągu pieszym
Lidzbark Warmiński	Krzywa	elektrownia (hydrozespoły 1 i 2, regulator obrotów)
Lidzbark Warmiński	Legionów	
	Legionów 2a	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Leśna	
	Leśna 1, 6	budynek mieszkalny
	Leśna 11	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Lipowa	
	Lipowa 11/13	budynek mieszkalny
	Lipowa 15, 17, 23	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	11 Listopada	
	11 Listopada 7/ 9	budynek mieszkalny
	11 Listopada 11/ 13	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Łazienna	
	Łazienna 5/5a	budynek mieszkalny
	Łazienna 6/8	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Majowa	
	Majowa 2/4	budynek mieszkalny
	Majowa 10 - 12	budynek mieszkalny
	Majowa 14/16	budynek mieszkalny
	Majowa 6/8	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Mazurska	

	Mazurska 2	szkoła
	Mazurska 4, 11	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Miodowa	
	Miodowa 5	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Nowa	
	Nowa 6,9	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Ogrodowa	
	Ogrodowa 2/2a	budynek mieszkalny
	Ogrodowa 4/4a	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Olsztyńska	
	Olsztyńska	nastawnia kolejowa ob. wiaduktu
Lidzbark Warmiński	Orla Białego	
	Orla Białego 1, 3	budynek mieszkalny
	Orla Białego 2	budynek gospodarczy
	Orla Białego 5	szkoła – budynek II
		szkoła – budynek I
		szkoła sala gimnastyczna
	Orla Białego 10	szkoła
	Orla Białego 6, 7, 9, 11	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Ornecka	
	Ornecka 1	zespół d. koszar piechoty
		kasyno wojskowe
	Ornecka	cmentarz wojenny żołnierzy Armii Czerwonej (1945)
	Ornecka	Kaplica murowana tzw. Jerozolimska (koniec XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Piękna	
	Piękna 6,8	budynek mieszkalny
	Piękna 9/11	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Piłsudskiego	
	Piłsudskiego 1	bud. d. poczty- ob. bud. usł-mieszkalny
	Piłsudskiego 11, 13	budynek mieszkalny
	Piłsudskiego 14/14a	budynek mieszkalny
	Piłsudskiego 15	budynek mieszkalny
	Piłsudskiego 16/16a	budynek mieszkalny
	Piłsudskiego 9, 20, 22	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Pl. Kościelny	
	Pl. Kościelny 4	dom mieszkalny z basztą zamkniętą ostrosłupowym hełmem
	Pl. Kościelny	most dla pieszych (kładka)
Lidzbark Warmiński	Pl. Młyński	
	Pl. Młyński	zastawa na rzece Symsarnie w zespole Stopnia Wodnego Lidzbark (pocz. XX w.)
	Pl. Młyński	most drogowy na rzece Łynie (XVIII-XIX w.)
	Pl. Młyński	budynek elektrowni nr 1 w zespole Stopnia Wodnego Lidzbark (1915)

	Pl. Młyński	jaz regulowany przy budynku elektrowni nr 1 w zespole Stopnia Wodnego Lidzbark (1915)
	Pl. Młyński 2	budynek elektrowni wodnej nr 2 w zespole Stopnia Wodnego Lidzbark (pocz. XX w.)
	Pl. Młyński 4	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-handlowy
Lidzbark Warmiński	Pl. Zamkowy	
	Pl. Zamkowy1	park zamkowy (pozostałości w postaci układu fos)
Lidzbark Warmiński	Plac Wolności	
	Plac Wolności 7-9	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Polna	
	Polna 1, 3	budynek mieszkalny
	Polna 16/18	budynek mieszkalny
	Polna 20, 22, 24, 26	budynek mieszkalny
	Polna 32/34	budynek mieszkalny
	Polna	Kapliczka ceglana (koniec XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Poniatowskiego	
	Poniatowskiego 1	dom
	Poniatowskiego 3	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-biurowy
	Poniatowskiego 4	dom z dachem mansardowym-ob. mieszkalno-usługowy
	Poniatowskiego 9a	dom
	Poniatowskiego 11	dom- ob. biurowo-usługowy
	Poniatowskiego 12	dom
	Poniatowskiego 15/17/19/21	dom
	Poniatowskiego 20, 22, 23, 27, 39, 41	dom
	Poniatowskiego	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-biurowy
	Poniatowskiego 25	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-usługowy
	Poniatowskiego 33/35	budynek mieszkalny
	Poniatowskiego 37	dom- ob. mieszkalno-biurowy
Lidzbark Warmiński	Powstańców Warszawy	
	Powstańców Warszawy 4, 8	dom
	Powstańców Warszawy 10, 14	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-handlowy
Lidzbark Warmiński	Prosta	
	Prosta 17	Remiza Strażacka, ob. gospodarczy (2 połowa XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Przechodnia	
	Przechodnia 1	dom
	Przechodnia 3	budynek mieszkaniowy
Lidzbark Warmiński	Przystaniowa	

	Przystaniowa 1	zespół koszar artylerii- ob. jednostka wojskowa
Lidzbark Warmiński	Ratuszowa	
	Ratuszowa 3	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno-handlowy
	Ratuszowa 4	Dom
	Ratuszowa 5	budynek administracyjny (dawny ratusz koniec XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Reja	
	Reja 3, 5	dom
	Reja 7	dom
Lidzbark Warmiński	Słowackiego	
	Słowackiego 6/8	budynek mieszkalny
	Słowackiego 10, 10a	budynek mieszkalny
	Słowackiego 14	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Spółdzielców	
	Spółdzielców 3/5	budynek mieszkalny z oficyną, ob. mieszkalno-handlowy
	Spółdzielców 4,6,8	dom
	Spółdzielców 9	budynek mieszkalny
	Spółdzielców 13,14,15	dom
	Spółdzielców 16,17,20	dom
	Spółdzielców 24	budynek mieszkalny, ob. WKU
Lidzbark Warmiński	Szkolna	
	Szkolna 1	willa
	Szkolna 2-2a	szkoła + b. gospodarczy szkolny (ob. obserwatorium astronomiczne)
	Szkolna 4	dom
	Szkolna 5,7	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Szwolężerów	
	Szwolężerów /14/16/18	budynek gospodarczy ze spichlerzem, ob. budynek magazynowy
	Szwolężerów 25, 27	budynek mieszkalny
	Szwolężerów 27	elewator, ob. budynek przemysłowy (początek XX w.)
Lidzbark Warmiński	Świętochowskiego	
	Świętochowskiego 3, 4, 16	budynek mieszkalny
	Świętochowskiego 5	poczta
	Świętochowskiego 7	dom
	Świętochowskiego 9	budynek mieszkalny, ob. mieszkalno - biurowy
	Świętochowskiego 10/12	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Świętochowskiego 14	budynek mieszkalny, ob. administracyjny
	Warmińska	
	Warmińska 1, 2/4	budynek mieszkalny
	Warmińska 3, 5, 6	budynek mieszkalny

	Warmińska 8	budynek mieszkalny, ob. administracyjny
	Warszawska 13, 16,17	budynek mieszkalny
	Warmińska 18, 20, 22	budynek mieszkalny
	Warmińska 26	budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
Lidzbark Warmiński	Wiejska	
	Wiejska przy nr 93	Kapliczka (XIX w.)
	Wiejska (róg Kopernika)	Kapliczka (1896 r.)
	Wiejska 8, 18/20	budynek mieszkalny
	Wiejska 24	dom
	Wiejska 28/30,32/34	budynek mieszkalny
	Wiejska 33	kamienica
	Wiejska 35, 36/38/40, 39, 41,45,49,51, 42/44	budynek mieszkalny
	Wiejska 53	budynek mieszkalny
	Wiejska 61	dwór/b. mieszkalny
	Wiejska 74, 77/79,88	dom
	Wiejska 63, 64	budynek mieszkalny
	Wiejska 65/67, 66	budynek mieszkalny
	Wiejska 70, 72, 74, 76, 78	budynek mieszkalny
	Wiejska 80, 81, 82, 86, 87	budynek mieszkalny
	Wiejska 90,92,100, 102, 104, 105, 109	budynek mieszkalny
	Wiejska 106a, 108a	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Wierzbickiego	
	Wierzbickiego 1a	budynek mieszkalny
	Wierzbickiego 3A	szkoła (1913)
Lidzbark Warmiński	Wiślana	
	Wiślana	kamienne mury oporowe w suchej fosie (połowa XV-XIX w.)
	Wiślana 1/3	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Wodna	
	Wodna 2, 4, 6	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Wysokiej Bramy	
	Wysokiej Bramy 1,23	budynek mieszkalny
	Wysokiej Bramy 25	budynek mieszkalny
Lidzbark Warmiński	Wyszyńskiego	
	Wyszyńskiego 1,2,15	budynek mieszkalny
	Wyszyńskiego 2a, 2B	budynek mieszkalny
	Wyszyńskiego 4, 9	budynek mieszkalny
	Wyszyńskiego 8	spichlerz, ob. cerkiew grekokatolicka (koniec XIX w.)
	Wyszyńskiego 11	dom mieszkalny
	Wyszyńskiego 13-13a	budynek mieszkalny
	Wyszyńskiego 16	cegłany spichlerz przy bud. Nr 18, ob.

		nieużytkowany (koniec XIX w.)
Lidzbark Warmiński	Wyszyńskiego 17,18	budynek mieszkalny i ogrodzenie budynku
	Wyszyńskiego 20	budynek mieszkalny, ob. biurowo-usługowy
	Wyszyńskiego 19, 21, 23, 24, 29,31,39	budynek mieszkalny
	Wyszyńskiego 22	budynek mieszkalno-przemysłowy/ magazyn
	Wyszyńskiego 29a	budynek gospodarczy, ob. usługowy
	Wyszyńskiego 37	budynek Starostwa Powiatowego
Lidzbark Warmiński	Zamkowa	
	Zamkowa 1, 4	dom
Lidzbark Warmiński	Zielona	
	Zielona 1	budynek mieszkalny, ob. hotel
	Zielona 2, 3, 4,6	dom
	Zielona 10, 12	dom
Lidzbark Warmiński	Żytunia	
	Żytunia	szkieletowy bud. gospodarczy

Źródło: strona internetowa – Wojewódzka ewidencja zabytków – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, stan na dzień 19.01.2021 r.

oraz strona internetowa - Urząd Miejski w Lidzbarku Warmińskim.

Zabytki (obiekty) **nieruchome** Gminy Miejskiej Lidzbark Warmiński zostały ujęte w załączniku **Nr 1 - Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych WUOZ, województwa warmińsko-mazurskiego.**

14. załącznik nr 4

Wykaz obiektów zabytkowych Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński:

Gmina Wiejska Lidzbark Warmiński		
Miejscowość	Adres	Obiekt
Babiak		
Babiak	dz. nr 116 na płdn.skraju wsi, przy drodze do Runowa	cmmentarz rzymskokatolicki/parafialny (koniec XIX w.)
Blanki		
Blanki	dz. nr 52 na końcu wsi, przy drodze do Suryt	cmmentarz ewangelicki, obecnie rzymskokatolicki (XIX w.)
Budniki		
Budniki	dz. nr 2/28 w centrum wsi	Park dworski (XIX w.)
Kłębowo		
Kłębowo	dz. nr 190/2	Plebania murowana
	dz. nr 188 na płdn.skraju wsi, przy drodze do wsi Blanki	cmmentarz rzymskokatolicki/parafialny (XIX w.)
Kochanówka		
Kochanówka	dz. nr 222 na płdn.skraju wsi	cmmentarz rzymskokatolicki/parafialny (XIX w.)
Kraszewo		

Kraszewo	dz. nr 75 w środku wsi, na lekkim wzniesieniu, 150 m. od kościółka	cmentarz rzymskokatolicko/parafialny (XIX w.)
Markajmy		
Markajmy	dz. nr 86	kaplica filialna (koniec XIX w.)
Medyny		
Medyny	dz. nr 86	kaplica filialna (3. ćwierć. XIX w.)
	dz. nr 8/12	młyn wodny, ob. elektrownia wodna (koniec XIX w.)
	dz. nr 37/1 Medyny 4	Zespół Ośrodka Wypoczynkowego Zacisze Leśnie (1913): - Letni Dom Uzdrowski; - pawilon I; - pawilon II; - tereny urządzonej zieleni
Pilnik		
Pilnik	dz. nr 5/10 Pilnik 3	Dwór murowany w zespole dworsko- folwarczny (połowa XIX w.)
	dz. nr 5/46, 5/49, 5/50, 5/52 Pilnik 3	ZDF: założenie dworsko-folwarczne z parkiem, podwórzem z zabudową hist., zespołem stawów, ogrodem (1. ćwierć. XX w.)
	Pilnik 3	ZDF: obora duża, tynkowana I (2)
	Pilnik 3	ZDF: obora-stajnia (9)
	Pilnik 3	ZDF: spichlerz (3)
	Pilnik 7	ZDF: dom dwojak(15) i ob. b.mieszkalny
	-	ZDF: stodoła drewniana z wiatą (4 i 4a)
	15	ZDF: czworak - ob. dom (10)
	dz. nr 5/19 Pilnik 4	trojak w zespole dworsko – folwarcznym (1. ćwierć. XX w.)
	dz. nr 5/7 Pilnik 15	trojak w zespole dworsko – folwarcznym (1. ćwierć. XX w.)
Rogóż		
Rogóż	dz. nr 253/1	ogrodzenie kościoła św. Barbary (przełom XIX i XX w.)
Runowo		
Runowo	dz. nr 39 na zach.skraju wsi, przy szosie do Babiaka	cmentarz rzymskokatolicki/parafialny (XIX w.)
Sarnowo		
Sarnowo 25	dz. nr 46	kaplica filialna (2. połowa XIX w.)
Stabunity		
Stabunity	na płn.skraju wsi, przy drodze do wsi Pawły	cmentarz rzymskokatolicki/parafialny

*Źródło: strona internetowa – Wojewódzka ewidencja zabytków – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,
stan na dzień 19.01.2021 r.*

oraz strona internetowa - Urząd Gminy w Lidzbarku Warmińskim.

Zabytki (obiekty) **nieruchome** Gminy Wiejskiej Lidzbark Warmiński zostały ujęte w załączniku *Nr 1 - Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych WUOZ, województwa warmińsko-mazurskiego.*

15. załącznik nr 5

Wykaz obiektów zabytkowych Gmina Lubomino:

Gmina Lubomino			
Miejscowość	Adres	Nr domu	Obiekt
Lubomino			
Lubomino	wewnątrz wsi, na terenie płaskim, graniczy z drogą asfaltową	-	cmentarz rzymskokatolicki ob. rzymskokatolicki
	-	-	cmentarz rzymskokatolicki/parafialny: nagrobek Antoniego Poschmanna
	przy kościele w centrum wsi	-	cmentarz katolicki
	we wsi, przy szosie w kierunku Ornety	-	cmentarz rzymskokatolicki
	Kopernika		cmentarz
	Kolejowa		szkoła
Biała Wola			
Biała Wola	-	-	kapliczka przydrożna
Eldyty Wielkie			
Eldyty Wielkie	-	-	kapliczka przydrożna
	-	-	hydrozespół młyna
	k/18	-	ZDF: kapliczka
Eldyty Małe			
Eldyty Małe	-	-	kapliczka
Gronowo			
Gronowo	-	k/11	kapliczka
Piotrowo			
Piotrowo	-	-	kapliczka przydrożna I
	-	-	kapliczka przydrożna II
	-	-	kapliczka przydrożna III
Rogiedle			
Rogiedle	-	-	trafostacja
	-	42	Plebania
	-	37	budynek mieszkalny
Różyn			
Różyn	-	-	kapliczka przydrożna
Samborek			
Samborek	-	k/5	kapliczka
	-	-	kapliczka przydrożna
Wapnik			
Wapnik	-	k/18	kapliczka przydrożna I
	-	-	kapliczka przydrożna II
	za wsią, 0,2 km w kier. Miejscowości Opiuny, przy drodze asfaltowej,	-	cmentarz ewangelicki

	graniczy z zabudową gospodarczą i pastwiskami		
	-	po między 10 a 11	kapliczka przydrożna
Wilczkowo			
Wilczkowo	-	-	kapliczka przydrożna I
		-	kapliczka przydrożna II
	-	-	kapliczka przydrożna III
	-	-	kapliczka przydrożna IV
	w centrum wsi, otoczony drogami	-	cmentarz ewangelicki ob. katolicki
	za wsią, na wzniesieniu, otoczony polami i pastwiskami	-	cmentarz ewangelicki ob. katolicki
Wolnica			
Wolnica	-	-	kapliczka przydrożna
Zagony			
Zagony	-	-	kapliczka przydrożna
Zajączki			
Zajączki	-	-	ZDF: obora kamienna
	-	-	ZDF: zespół folwarczny

Źródło: strona internetowa – Wojewódzka ewidencja zabytków – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, stan na dzień 19.01.2021 r.

Zabytki (obiekty) **nieruchome** Gminy Lubomino zostały ujęte w załączniku *Nr 1 - Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych WUOZ, województwa warmińsko-mazurskiego.*

16. załącznik nr 6

Wykaz obiektów zabytkowych Miasto i Gmina Orneta:

Miasto i Gmina Orneta			
Miejscowość	Adres	Nr domu	Obiekt
Augustyny			
Augustyny	przy drodze do Chwałęcina	4	kapliczka
Bażyny			
Bażyny	wejście z posesji nr 49	-	cmentarz
	centrum wsi za zabudowaniami, na niewielkiej skarpie, od pñ.i zach.otoczony skarpą	-	cmentarz ewangelick-katolicki
	-	37	młyn wodny z turbiną
	-	45	plebania i budynek gospodarczy
	-	k/17	kapliczka
	-	k/24	kapliczka
	-	k/26	kapliczka
	przy domu nr 50 i parking	k/50	kapliczka przydrożna
Biały Dwór			

Biały Dwór	-	-	ZDF: magazyn(2) i obora(3)
	-	-	ZDF: zespół dworsko-folwarczny
	-	3	ZDF: dwór
Bogatyńskie			
Bogatyńskie	-	dz. geod. nr 5/7, 5/8, 40	ZDF: zespół pałacowo- parkowo-folwarczny (pałac z parkiem i spichlerz)
Chwałęcin			
Chwałęcin	przy wjeździe do wsi od strony osetnika, na skarpie	-	kapliczka przydrożna (bk-4537)
Dąbrówka			
Dąbrówka	-	-	kapliczka przydrożna
Drwęczno			
Drwęczno	-	-	most kolejowy nad Drwęcą Warmińską
Henrykowo			
Henrykowo	w centrum wsi, ujęty lokalnymi drogami, z kościołem pośrodku	-	cmentarz katolicki
Karbowo			
Karbowo	-	-	ZDF: zespół dworsko-folwarczny
	-	-	ZDF: zespół dworsko-folwarczny
	-	-	ZDF: park dworski
Krosno			
Krosno	na północny zachód od kościoła odpustowego, na terenie folwarku, przy rozjeździe lokalnych dróg	-	kapliczka przydrożna (bk-5023)
	na północny zachód od kościoła odpustowego, na terenie folwarku, przy rozjeździe dróg	-	kapliczka przydrożna (bk-5022)
	-	12	szkoła, ob. plebania
Krzykały			
Krzykały	-	k/22	kapliczka przydrożna
Milakowo			
Milakowo	na zachód od domu 29	k/27	kapliczka
Mingajny			
Mingajny	-	40	dom
	-	52	dom
	-	61	dom
	na płdn. od wsi, po zach. stronie drogi do Kaszun i Ulnowa, od płn. graniczy z współczesnym cmentarzem	-	cmentarz parafialny
Nowy Dwór			
Nowy Dwór	-	15	dom i budynek gospodarczy

Opin			
Opin	w centrum wsi, po wsch, stronie drogi wiejskiej, od zach. sad, od pñ.d. szkoła	-	cmentarz katolicki
Osetnik			
Osetnik	przy południowym odgałężeniu owalnicy wiejskiej, w centrum wsi, nieopodal kościoła, skierowana frontem na południe	-	kapliczka przydrożna (bk-5303)
	- poza wsią, przy polnej drodze do Dąbrówki	-	kapliczka przydrożna (bk-5360)
	przy północnym odgałężeniu owalnicy wiejskiej, na terenie wsi-poza centrum		kapliczka przydrożna (bk-5305)
	poza wsią, przy drodze z Osetnika do Chwałęcina, na wzgórzu		kapliczka przydrożna (bk-5304)
	-	-	kapliczka przydrożna
	na wsch.od centrum wsi, na skarpie opadającej w kierunku południowym, od pñd.droga wiejska, od wsch. nieużytki, od zach. zabudowania gospodarcze	-	cmentarz katolicki/ewangelicki
Osetnik/Ostre Bardo	nieopodal kościoła, skierowana frontem na południe, przy południowym odgałężeniu owalnicy wiejskiej	-	kapliczka przydrożna (bk-5302)
Orneta			
Orneta	w centrum wsi, po wsch. stronie wiejskiej drogi; od zach. sad, od pñ. budynek dawnej szkoły.	-	cmentarz rzymskokatolicki
	w kierunku zachodnim od ul. Piaskowej	-	cmentarz żydowski
Orneta - kolonia	-	-	wieża ciśień -wodociągowa
Orneta	Browarna		

	Browarna	12-14	Browar- ob. budynki "Społem"
		14	zespół browaru - słodownia
		17	fabryka tabaki i cygar-ob. mieszkalno-handlowy
Orneta	Dworcowa		
	Dworcowa	dz. geod. Nr 86/12	wieża ciśnień – kolejowa
	Dworcowa	dz. geod. Nr 69	dworzec kolejowy
	Dworcowa	dz. geod. Nr 69	zespół stacji kolejowej
	Dworcowa	15	osiedle kolejowe
	Dworcowa	15	budynek mieszkalny
Orneta	Kopernika		
	Kopernika	22	dom
	Kopernika	24	dom
Orneta	Młynarska		
	Młynarska	-	stajnia - ob. budynek gospodarczy
		-	spichlerz przymłyński
	Młynarska	-	młyn wodny
Orneta	Olsztyńska		
	Olsztyńska	22	willa
Orneta	Pionierów		
	Pionierów	10	kamienica
Orneta	Plac Wolności		
	Plac Wolności	19	kamienica
Orneta	Wojska Polskiego		
	Wojska Polskiego	18	dom
Orneta	Żelazna		
	Żelazna	5	Spichlerz
	Żelazna	8	Spichlerz
Orneta	1-go Maja		
	1-go Maja	-	kapliczka przydrożna
	1-go Maja	15,16	dom
	1-go Maja	17,18	dom
	1-go Maja	21,25	dom
	1-go Maja	28	dom (zespół szkoły/szkoła+ sala gimnastyczna)
	1-go Maja	29,30	dom
	1-go Maja	35	kamienica mieszkalna
	1-go Maja	40,41	dom
	1-go Maja	42,47	dom
	1-go Maja	49	dom + budynek gospodarczy
	1-go Maja	66	willa
	1-go Maja	77	budynek mieszkalno-gospodarczy
Sportyny			
Sportyny	-	-	most drogowy nad Pasłęką
	-	-	most kolejowy nad Pasłęką

Źródło: Źródło: strona internetowa – Wojewódzka ewidencja zabytków – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, stan na dzień 19.01.2021 r. i strona internetowa - Urząd Miejski w Ornecie.

Zabytki (obiekty) **nieruchome Miasta i Gminy Orneta** zostały ujęte w załączniku *Nr 1 - Wykaz obiektów zabytkowych Powiatu Lidzbarskiego, wpisanych do rejestrz zabytków nieruchomych WUOZ, województwa warmińsko-mazurskiego*.